

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

Кулешова Вікторія Володимирівна

Допускається до захисту:
в.о. завідувача кафедри
міжнародних відносин і зовнішньої політики
к.і.н., доцент

_____ Богінська І. В.

«__» _____ 2021 р.

ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЄС

Спеціальність 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії

Кваліфікаційна (бакалаврська) робота

Науковий керівник: Фротвейт М.М.

професор кафедри міжнародних відносин
і зовнішньої політики
д.п.н., доцент

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)
Голова ЕК: _____
(підпис)

АНОТАЦІЯ

Кулешова В. В. Політичний вимір інтеграційних процесів ЄС. Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2021.

У кваліфікаційний (бакалаврський) роботі досліджено політичний вимір інтеграційних процесів ЄС. Визначено теоретичне підґрунтя інтеграційних процесів ЄС. Проаналізовано особливості політичного союзу як форми інтеграції ЄС. Здійснено аналіз сучасного стану політичного виміру інтеграційних процесів ЄС. Показано основні виміри політики в Європейському парламенті. Розглянуто Східне партнерство як складову політичного виміру інтеграційних процесів ЄС. Окреслено перспективні напрямки політичного виміру євро інтеграційних процесів ЄС.

Ключові слова: Європейський Союз, політичний вимір, інтеграційні процеси, політичний союз, Європейський парламент, Східне партнерство.

62 с., 1 табл., 50 джерел.

ABSTRACT

Kuleshova V. Political dimension of EU integration processes. Specialty 291 «International relations, public communication and regional studies». Vasyl's Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2021.

The political dimension of the EU integration processes is studied in the qualification (bachelor's) work. The theoretical basis of EU integration processes is determined. The peculiarities of political union as a form of EU integration are analyzed. An analysis of the current state of the political dimension of EU integration processes has been made. The main dimensions of policy in the European Parliament are shown. The Eastern Partnership is considered as a component of the political dimension of the EU integration processes. Perspective directions of the political dimension of the EU integration processes of the EU are outlined.

Keywords: European Union, political dimension, integration processes, political union, European Parliament, Eastern Partnership.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИЧНОГО ВИМІРУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЄС.....	8
1.1. Теоретичне підґрунтя інтеграційних процесів ЄС.....	8
1.2. Політична інтеграція як процес консолідації в ЄС.....	13
1.3. Особливості політичного союзу як форми інтеграції ЄС.....	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПОЛІТИЧНОГО ВИМІРУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЄС.....	26
2.1. Основні виміри політики в Європейському парламенті.....	26
2.2. Політичних вимір союзу різних держав-членів ЄС.....	31
2.3. Східне партнерство як складова політичного виміру інтеграційних процесів ЄС.....	38
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ ПОЛІТИЧНОГО ВИМІРУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЄС.....	44
3.1. Напрями розвитку інтеграційних процесів та їх політичний вимір в межах Римської декларації.....	44
3.2. Політичні пріоритети інтеграційних процесів в ЄС.....	48
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	57

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах сьогодення інтеграційні процеси характеризується як невід’ємна складова будь-якого суспільства. Активізація інтеграційних процесів припадає на європейський контингент, де найбільш успішним, за ступенем інтеграції, є Європейський Союз. Дана організація має особливий статус міжнародного актора, характеризується складністю та унікальністю. З цієї позиції, викликає інтерес до дослідження саме політичний вимір інтеграційних процесів ЄС. Європейська інтеграція визначається як складний та суперечливий соціально-економічний процес щодо налагодження ефективного співробітництва між європейськими країнами. Стратегічним виміром ЄС є оптимальне поєднання політичної, економічної та соціальної складових. Розробка методологічного підґрунтя з окресленої проблематики надасть можливість розглядати особливості інтеграційних процесів крізь призму формування ЄС, під впливом внутрішніх та зовнішніх загроз, як реально діючого суб’єкта міжнародних відносин. Все це демонструє доцільність теоретичного та практичного осмислення інтеграційних процесів ЄС у політичному вимірі.

Питання проблематики теоретичних засад інтеграції та політичного виміру інтеграційних процесів ЄС знайшли своє відображення в наукових розробках таких вчених як: Т. Анакіна [1], І. Баркалова [2], Р. Богачев [3], М. Брих [4], Г. Вархова [5], Я. Гонціяз [6], Л. Даниленко [9], Д. Зубко [13], А. Кавунник [14], Т. Краснопольська [16], Г. Максак [17], С. Мариніна [18], А. Мартинов [19], В. Мойсієнко [21], Ю. Палагнюк [24], І. Поліщук [9], Є. Рябінін [29], В. Сіденко [30], О. Трегуб [35], А. Хомутенко [38], Л. Хомутенко [38], О. Шаповалова [39], О. Шпакович [40]. Серед зарубіжних дослідників слід відзначити наукові праці E Best [42], N. Vissers [42], J. Staff [43], S. Hix [44], Ab. Noury [44], G. Roland [44], Th. Kuhn [46], G. Marks [48], G. Mcelroy [49].

У той же час специфіка проблематики політичного виміру інтеграційних процесів ЄС, в науковому дискурсі українських учених висвітлена в науковій літературі не в повній мірі. Зокрема, це зумовлено стрімкими процесами глобалізації, кризовими явищами, розвитком нових форм міжнародної економічної інтеграції, запровадженням механізмів співробітництва тощо. Отже, питання політичного виміру інтеграційних процесів ЄС є актуальними в умовах сьогодення.

Мета дослідження – проаналізувати особливості політичного виміру інтеграційних процесів ЄС та окреслити напрями їх розвитку в умовах сьогодення.

Завдання дослідження:

- визначити теоретичні засади політичного виміру інтеграційних процесів ЄС;
- проаналізувати особливості політичного союзу як форми інтеграції ЄС;
- встановити основні виміри політики в Європейському парламенті та дослідити політичний вимір союзу різних держав-членів ЄС;
- розглянути Східне партнерство як складову політичного виміру інтеграційних процесів ЄС;
- виокремити напрями розвитку інтеграційних процесів та їх політичний вимір в межах Римської декларації;
- окреслити політичні пріоритети інтеграційних процесів в ЄС.

Об'єкт дослідження – політичний вимір інтеграції ЄС як явище і як процес.

Предмет дослідження – політичний вимір інтеграційних процесів ЄС.

Методи дослідження включають в себе комплекс загальнонаукових методів дослідницької роботи, зокрема: методи аналізу та синтезу дозволили визначити теоретичні засади політичного виміру інтеграційних процесів ЄС; компаративний метод дозволив здійснити аналіз особливості політичного союзу як форми інтеграції ЄС; системний метод забезпечив дослідження

виміри політики в Європейському парламенті та дослідженні політичного виміру союзу різних держав-членів ЄС як певної структурно-функціональної цілісності; структурно-функціональний метод дав можливість дослідити Східне партнерство як складову політичного виміру інтеграційних процесів ЄС. Метод моделювання був використаний при окресленні перспективних напрямків політичного виміру євро інтеграційних процесів ЄС.

За допомогою використаних методів дослідження було здійснено комплексний аналіз поставлених завдань та отримано достовірні теоретичні, практичні результати, сформульовано висновки.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів полягає в обґрунтуванні результатів щодо визначення теоретичних засад політичного виміру інтеграційних процесів ЄС та визначенні сучасних практик їх розвитку та організації в умовах сьогодення.

Структура кваліфікаційної (бакалаврської) роботи обумовлені характером проблематики, постановкою мети і завдань дослідження. Кваліфікаційна (бакалаврська) робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних посилань. Кваліфікаційна (бакалаврська) робота містить 1 таблицю. Загальний обсяг кваліфікаційної (бакалаврської) роботи становить 63 сторінки. Список використаних посилань містить 50 найменувань, з яких 9 – іноземною мовою.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИЧНОГО ВИМІРУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЄС

1.1. Теоретичне підґрунтя інтеграційних процесів ЄС

Проблеми політичного виміру інтеграційних процесів ЄС, на думку багатьох науковців, ґрунтуються на теоретичних засадах. Так, Л. І. Хомутенко, А. В. Хомутенко зазначають, що головним напрямом розвитку ЄС «є оптимальне поєднання політичного, економічного і соціального прогресу, що віддзеркалюється в теоріях європейської інтеграції» [38]. Вони виокремлюють теоретичні дослідження, які пов'язують з тлумаченням природи та сутності європейських інтеграційних процесів, їх специфіки. Також розмежовують ці теорії за наступними критеріями:

- за сферою застосування;
- політичним аспектом;
- спрямованістю;
- історичним розвитком [38].

Виокремлюються наступні теорії, які покладено в основу інтеграційних процесів:

- теорія федералізму;
- теорія функціоналізму;
- теорія неофункціоналізму;
- комунікативна теорія (транзакціоналізм);
- теорія інтергаверменталізму;
- теорія конструктивізму;
- теорія інституціоналізму;
- теорія організації взаємодії;
- теорія взаємозалежності;
- теорія порівняльної публічної політики;
- теорія внутрішньої політики;

- ринкова концепція інтеграції (економічний лібералізм);
- ринково-інституційна концепція інтеграції (неолібералізм);
- концепція «Європи змінних геометрій»;
- теорія внутрішнього регіоналізму;
- альтернативні концепції міжнародної економічної інтеграції (концепція часткового членства, моделі двошвидкісної та багатошвидкісної Європи) тощо [38].

Науковці зазначають, що першими і найбільш відомими теоретичними напрацюваннями в євроінтеграційному спрямуванні є три наукові теорії, які утворили відповідні школи: федералізм, функціоналізм та неофункціоналізм, транснаціоналізм (плюралістична школа). Потім, найбільшого поширення набули теорії та концепції інтеграції:

- ринкова (економічний лібералізм);
- ринково-інституційна (неолібералізм);
- структурна (структуралістська);
- концепція «багаторівневого управління»;
- концепція «Європи змінних геометрій» тощо [38].

Ю. Палагнюк зазначає, що політичний вимір інтеграційних процесів застосовується «для ствердження своєї ідентичності на міжнародній арені, зокрема через впровадження спільної зовнішньої політики та політики безпеки, включаючи остаточне формування спільної політики безпеки, що може з часом привести до спільної оборони» [24].

Є. Рябінін вважає, що «в основу європейського будівництва було покладено, передусім, концепцію функціональної інтеграції» [29].

І. Баркалова відзначає, що серед науковців немає єдиного погляду щодо теоретичного підґрунтя інтеграційних процесів ЄС [2]. Дослідниця наголошує, що динамічна система міжнародних відносин постійно зазнає змін, тому розробка новітньої теорії євроінтеграції вимагає формування методологічного комплексного підходу з урахуванням чинників економічного, інституційного, політичного характеру внутрішнього розвитку

ЄС [2]. Основними теоретичними моделями, які виступають підґрунтям інтеграційних процесів І. Баркалова виділяє наступні:

- теорія «різних швидкостей», яка пов'язана з різними темпами просування до інтеграції у певних сферах;
- теорія *a la carte*, заснована на стратегіях розвитку європейських країн;
- теорія концентричних кіл, передбачає дедалі вищий рівень інтеграції у напрямку «центру» Євроспільноти та спрямована на формування єдиного політичного союзу, спільного ринку та господарського й валютного союзів [2].

О. Трегуб до основними теоріями виокремлює неофункціоналізм, ліберальний інтергавернменталізм та новий інституціоналізм теорій, в основу яких покладено прогнозування подальшого розвитку інтеграційних процесів ЄС у політичному вимірі належать: [35].

Іноземні науковці, зокрема Th. Kuhn, досліджують реалізацію наукових теорій в умовах Brexit. Науковець стверджує, що європейська інтеграція потрапила в область масової політики, і на тлі нещодавніх криз та референдуму щодо Brexit саморозуміння людей як (також) європейського чи виключно національного має потенціал визначати швидкість та напрямки європейської інтеграції. Цей розвиток також відображається у побудові теорії. Хоча неофункціоналізм та ліберальний міжбюджетелізм приділяли мало уваги громадській думці, конфлікт між колективними ідентичностями та функціональністю лежить в основі постфункціоналістської теорії [46].

Th. Kuhn вважає, що головний висновок полягає в тому, що неофункціоналізм і постфункціоналізм бачать потенціал для формування європейської ідентичності, тоді як міжбюджетелізм не бачить, а постфункціоналізм і неофункціоналізм мають різні погляди на те, чи мобілізуються колективні ідентичності за чи проти європейської інтеграції. У статті робиться висновок, що постфункціоналізм є найбільш корисним для розуміння політики ідентичності в ЄС, і що майбутні дослідження повинні

розглянути, коли і як колективні ідентичності обертаються проти подальшої інтеграції [46].

Він стверджує, що колективні ідентичності відносяться до соціальних ідентичностей, які базуються на великих і потенційно важливих групових відмінностях, наприклад, тих, що визначаються статтю, соціальним класом, віком чи етнічною приналежністю. Європейська ідентичність та підтримка європейської інтеграції тісно пов'язані, але не одне й те саме. Орієнтація громадян на європейську інтеграцію має різні виміри [46].

Також науковець зазначає, що цілком можливо, що громадянин відчуває прив'язаність до Європи і вважає себе європейцем, проте, тим не менше, критично ставиться до напрямку, яким рухається європейська інтеграція, або до результатів її політики. Колективні ідентичності можна вивчати з точки зору зверху вниз - як ідентичності конструюються та формуються політичними елітами, засобами масової інформації та інституціями. Їх також можна вивчити знизу вгору - як громадяни сприймають себе, наскільки прив'язані до громади тощо [46].

При цьому, Th. Kuhn допускає, що міжурядовий механізм відкидає уявлення про самозберігаючий інтеграційний процес і розглядає європейську інтеграцію як результат раціональних та продуманих переговорів між національними урядами, які зважують витрати та вигоди від співпраці у світлі їх національних інтересів. Держави готові делегувати владу у сферах «низької політики», таких як економічне співробітництво, але неохоче поступаються суверенітетом у «високій політиці», яка тісніше пов'язана з національним суверенітетом. Міжурядовий механізм має неявне розуміння громадської думки в уподобаннях національних держав [46].

Н. LÖBERBAUER зауважує, що два рівні: рівень держав-членів та європейський (ЄС), - не проявляються окремо і не працюють окрема, а постійно «накладаються» на процес прийняття рішень в ЄС (наприклад, за допомогою комітетів). Це питання загалом передбачає розуміння сутності багаторівневого управління, як нової сучасної концепції інтеграції. Комітети

є прикладом багаторівневого управління, але вони не є відповіддю на питання. Існує взаємодія між державним та європейським рівнями. І це частина багаторівневого управління в Європейському Союзі [47].

Багаторівневе управління за визначенням - це «перерозподіл влади вгору, вниз і в бік від центральних штатів». Отже, це означає, що суверенні держави в першу чергу не повинні відмовлятися від свого суверенітету в багатьох випадках, але вони повинні передавати свої повноваження установам Європейського Союзу. Наприклад, перекриття державних інтересів та співпраця держав з європейськими інституціями в комітетах є прикладом перерозподілу влади, хоча держава залишається суверенною відповідно до її національних інтересів [47].

Також принцип субсидіарності тісно пов'язаний з цією концепцією, оскільки за кожним кроком вперед у процесі європейської інтеграції криється страх держав-членів втратити суверенітет. З реалістичної точки зору міжнародні відносини сьогодні в системі Європейського Союзу все ще стосуються суверенітету. Абсолютного суверенітету вже не існує, оскільки міжнародна система має також інших суб'єктів, крім держав, які розглядаються як суб'єкти міжнародного права. Тож інтерес держави полягає у підтримці відносного суверенітету. Принцип багаторівневого управління (співпраця органів державної влади з органами влади Європейського Союзу) підкреслює зв'язок між суверенітетом та європейською гнучкою інтеграцією. Гнучка інтеграція (*per definitionem*) – це градація прав та обов'язків між державами-членами (внутрішня гнучкість) та між європейськими контрактними партнерами (зовнішня гнучкість). Ця гнучкість пропонує можливість подолати блокади структурних рішень через невід'ємний зв'язок різних рівнів у процесі прийняття рішень відповідно до багаторівневого управління для створення нового політичного обсягу в ЄС [47].

Все це є теоретичною основою сучасного політичного виміру інтеграційних процесів ЄС. Н. LÖBERBAUER говорить про новий термін, який використовується для опису роботи комітетів ЄС: «комітологія». Термін

«комітологія» використовується для процедур комітетів у Європейському Союзі. Ця процедура контролює акти, що виконуються Європейською комісією, і це головна мета. Комітети є частиною, де поєднуються державний і європейський рівні. Комітет складається з посадових осіб держав-членів під головуванням Комісії. Держави-члени мають право обговорювати свої особливі занепокоєння на цьому форумі. Іноді може бути так, що держава просто не має реального інтересу до певної теми. Але загалом це форум, де державні та європейські інтереси поєднуються. Більшість законодавчих актів ЄС не приймаються Радою та Парламентом, а виконуються виконавчими обов'язками Комісії. Тож усі законодавчі пропозиції та інші законодавчі документи повинні розглядатися в комітеті. Тож зв'язок між думкою держав-членів та думкою європейських інституцій визначається процедурою комітету [47].

Таким чином, аналіз наукових джерел свідчить про багатоаспектність наукових поглядів, які є теоретичним підґрунтям інтеграційних процесів ЄС. Це пов'язано з динамічністю розвитку міжнародної системи, інтеграційними процесами, зокрема розширенням ЄС, що обумовлює змінами теоретичних підходів до окресленої проблематики.

1.2. Політична інтеграція як процес консолідації в ЄС

Процеси політичної інтеграції в наукових та аналітичних роботах розглядається здебільшого однаково як в українських джерелах, так і зарубіжних. Так, Є. Рябінін ґрунтується на думці, що «делегування права прийняття рішень органам управління, функціонери яких не репрезентують інтереси країн, громадянами яких вони є. При цьому, прийняття рішень не потребує одностайності; вони також обов'язкові для всіх держав-учасниць. Рішення інтеграційних органів мають виконуватися без подальших узгоджень і обговорень у національних законодавчих органах, що обумовлює формування нової юридичної структури наднаціонального характеру, повноваження якої практично перевищують повноваження законодавчих і

виконавчих структур держав-учасниць» [29]. Виходячи з цього, дослідник виокремлює декілька видів інтеграції: політичну; військову; економічну.

Саме політичну інтеграцію він розглядає як «сукупність політичних процесів, спрямованих на консолідацію, об'єднання суспільства, політичних структур або етносів у рамках однієї держави чи кількох держав для протидії внутрішнім і зовнішнім деструктивним чинникам» [29].

Також Є. Рябінін виокремлює чотири стадії політичної інтеграції:

- інституційна інтеграція передбачає колективне прийняття рішень групою країн, а також створення спільних інституцій, які необхідні для розвитку правил адміністрування і регулювання в рамках економічної інтеграції;
- інтеграція державної політики, визначає ступінь відповідальності за проведення політики на найвищому наддержавному рівні, або певної політики, яка колективно реалізується/координується на відповідних рівнях;
- відзначено роль громадськості щодо підтримки регіональної інтеграції, де останню пов'язують зі ставленням до самого процесу інтеграції з боку політичних та економічних еліт;
- інтеграція безпеки характеризується як спільна/колективна безпека, що ґрунтується на добровільності взаємодії держав [29].

Визначаються особливі риси політичної інтеграції:

- міжнародні норми права є основними постулатами створення суверенних держав та формування відносин та визначають *незалежність* як рису політичної інтеграції;
- *взаємодія*: встановлення ефективних дво- чи багатосторонніх відносин на основі угод про дружбу і взаємодію, інших видів взаємодії на основі взаємовпливів, які визначають вектор зовнішньої і внутрішньої політики;
- *узгодження*: формування відносин встановлюється у відповідності до кращих практик узгодження політичних та економічних інтересів в зовнішній і внутрішній політиці, спільних дій з тих чи інших питань;

формування координаційних органів з відповідними функціями та повноваженнями;

- *єдність*: реалізація єдиної політики з основних напрямів щодо життєдіяльності держав; формування єдиної управлінської системи з питань національної безпеки, зовнішньої політики, зовнішньоекономічної діяльності тощо [29].

О. І. Шаповалова визначає, що політична інтеграція потребує політичної волі і спільних зусиль керівництва країн, спрямованих на легітимізацію даного процесу [39]. Вважається, що політична інтеграція впливає безпосередньо на політичну ідентичність держав-членів [39].

М. Брик пише про чотири етапи еволюції політичного союзу як форми інтеграції, зокрема:

1) інституційний етап, який стосується запровадження практики колективного ухвалення рішень групою країн. Вона наводить приклад: інституційне забезпечення співробітництва України та ЄС, яке визначено Стратегією інтеграції України до ЄС, Угодою про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Співтовариством і їх державами-членами. Безумовно, це передбачає формування спільних органів між Україною та ЄС – Ради та Комітету з питань співробітництва, Комітету з парламентського співробітництва тощо. Виникає необхідність створюються та ефективно функціонування відповідних інституцій, задля здійснення процесів адміністрування та регулювання економічної інтеграції;

2) інтеграція державної політики з чітким визначенням рівня відповідальності за реалізацію та координацію політики на всіх рівнях;

3) ставлення громадськості та інституцій громадянського суспільства до інтеграції дозволяє враховувати настрої суспільства та враховувати їх інтереси в процесі конструктивного діалогу;

4) безпековий етап: виділяється як консолідація зусиль на формування спільної безпеки всіх країн [4].

М. Бурик трактує політичну інтеграцію як «сукупність політичних

процесів, спрямованих на консолідацію, об'єднання суспільства, політичних, військових, економічних структур або етносів у рамках однієї держави чи кількох держав з метою протидії деструктивним внутрішнім і зовнішнім чинникам; це наслідок та форма прояву інтернаціоналізації всього суспільного життя – однієї з провідних тенденцій світового цивілізаційного розвитку, що прискорюється науково-технічним прогресом, поліпшенням інформаційного обміну, усвідомленням необхідності спільного вирішення глобальних проблем сучасності тощо» [4].

Л. І. Даниленко, І. В. Поліщук розглядають політичну інтеграцію в контексті мережевої концепції. Вони вважають, що в ході євроінтеграції відбуваються процеси мережових взаємодій – формування співробітництва урядових структур, бізнес-структур та некомерційних об'єднань національного й наднаціонального рівнів через перерозподіл традиційних функцій уряду з метою надання якісніших послуг громадянськості [9].

Вони наголошують, що політичний характер в управлінні таким процесом порівняно з інтерактивним є найменш вираженим і водночас найскладнішим. Процесу мережевої взаємодії притаманні такі особливості:

- потреба у формуванні нової інституційної системи, яка відображала б деконцентрацію та децентралізацію влади, що розподіляється від національного, субнаціонального (регіонального, місцевого) до численних груп приватного сектору економіки, некомерційних об'єднань, громадянського суспільства та безпосередньо до громадян;

- інтерактивність – розподіл влади між усіма учасниками діалогу [9].

О. О. Джураєва пише, що єдина політична спільнота є найбільш ідеальним типом інтеграції і не існує як явище в практиці сучасних міжнародних відносин. Суть процесу інтеграції, його основна тенденція — вийти за рамки простої координації політики держав (і в економічному плані, і в політичній сфері) і поступово передати суверенітет новим громадським структурам [10].

Р. М. Богачев наголошує, що головною метою ЄС насамперед

залишається політичний союз як вільне об'єднання націй з метою збереження сталості (стабільності) в Європі та запобіганню розвитку внутрішніх та зовнішніх конфліктів, дотримання вектору єдиної політики щодо не допущення внутрішнього розколу і відродження суперництва між державами [3].

О. В. Сокур характеризує політичний союз ЄС як союз із загальною зовнішньою політикою, обороною і європейським громадянством [32].

К. В. Сільницька пише про першочерговість інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі [31].

В інших джерелах йдеться про те, що одним із головних завдань, які сьогодні постають перед Європейським Союзом, є розширення території миру, безпеки та добробуту за межами ЄС. Відповідальність за цей процес лежить на Європейському Союзі, який має розробляти та реалізовувати спільну зовнішню політику та політику безпеки. Результативність проведення інтеграційних процесів проявляється у стабільності, співпраці та порозумінні у світовій спільноті [11].

Ю. В. Пунда, І. П. Козинець, В. С. Клименко та ін. політичну інтеграцію розуміють як «сукупність політичних процесів, спрямованих на консолідацію, злиття суспільних, політичних, військових, економічних структур або етносів у межах однієї держави чи кількох держав з метою протидії деструктивним внутрішнім і зовнішнім чинникам. Інакше кажучи, політична інтеграція між державами приводить до формування деякого цілісного комплексу на рівні політичних систем. Однією з форм політичного прояву інтеграційних процесів є військово-політична інтеграція, внаслідок якої об'єднуються військові та політичні структури держав-учасниць. У сучасних умовах політична інтеграція передбачає наявність достатньо високого рівня відносин між політичними одиницями, готовність делегувати частину свого суверенітету наднаціональним органам, підвищення усвідомлення єдності потреб, інтересів, цінностей, формування засад до

зближення, об'єднання різних елементів політичних відносин і зв'язків» [20].

В інших джерелах виділяють особливості політичного процесу в ЄС, зокрема:

- зміст і структура процесу вироблення політики ЄС змінюється з часом і значною мірою відрізняється для різних країн;
- існують сталі та істотні відмінності між різними державами-членами у способах реагування на політичні процеси в межах ЄС та участі в них;
- за роки існування ЄС на європейському політичному рівні накопичений значний досвід, завдяки якому в межах Союзу створені такі можливості, яких не мають більшість міждержавних організацій;
- політика ЄС часто має екстратериторіальний вплив на інші європейські країни, особливо на ті, які є або кандидатами на вступ, або державами, що визначили європейську інтеграцію як національний зовнішньополітичний пріоритет [26].

Також є думки, що політичний процес є технологічною діяльністю. В цих джерелах виділяють внутрішньополітичні і зовнішньополітичні процеси:

- внутрішньополітичний процес протікає між суб'єктами політики (класами, іншими соціальними групами, націями, партіями, громадськими рухами, політичними лідерами), серцевиною діяльності яких є завоювання, утримання і використання політичної влади;
- зовнішньополітичний процес поширюється на відносини з іншими державами як мистецтво ведення міжнародних справ. У сучасних умовах зовнішньополітичний процес стає мистецтвом переговорів, досягнення розумних, взаємоприйнятних політичних компромісів [27].

Українські дослідники зі контексті процесів переформатування європейської інтеграції зазначають (В. Сіденко та ін.), що референдум у Великій Британії щодо *Brexit* поставив перспективу розвитку євроінтеграції під знак питання. Йдеться не тільки про досить негативний, суто психологічний ефект першого в історії масштабного дезінтеграційного кроку з боку одного з ключових членів ЄС. Усі розуміють, що *Brexit* – лише

початок у довгій низці проблемних випадків, що виникатимуть у ЄС внаслідок наявності у країн-членів більш-менш істотних заперечень проти радикального курсу на поглиблення євроінтеграції. І за таких умов поширилося розуміння, що знаходження чітких і результативних відповідей на нові виклики потребує пошуку нових концептуальних (а головне дієвих) підходів щодо подальшого функціонування ЄС, оскільки старі механізми та методи вже не спрацьовують належним чином і не розв'язують суперечностей, які поширюються і стають дедалі більш гострими. У цьому контексті лідерами країн-членів ЄС було дано старт масштабному процесу дискусій стосовно майбутнього Євросоюзу, який отримав назву «політичного розмірковування над майбутнім ЄС» [25; 30].

У вересні 2016р. лідери ЄС-27 провели такі початкові обговорення у Словаччині та за їх результати ухвалили Братиславську декларацію, у якій зазначалося, що не дивлячись на те, що одна країна вирішила вийти в ЄС, Об'єднання залишається незамінним для всіх інших країн. Лідери ЄС також дійшли згоди щодо необхідності пошуку вирішення поточних проблем та покращення комунікації між вищим керівництвом ЄС та громадянами. Супровідна дорожня карта визначила «конкретні заходи» в ряді сфер: вирішення деяких аспектів міграційної кризи; боротьба з тероризмом; посилення співробітництва у сфері безпеки і оборони; поліпшення економічних можливостей, особливо для молоді [25].

Науковці вважають, що незважаючи на намагання продемонструвати єдність перед загрозами кризи, деякі лідери ЄС були розчаровані тим, що запропоновані заходи не були достатньо сміливими, не давали стратегічного бачення майбутнього ЄС та були зосереджені переважно на вирішенні проблем «точково» або зводилися до проголошення повторної підтримки вже існуючих ініціатив [25].

Ю.Тиркус відзначає, що підписання Угоди про асоціацію [36] з боку України стало потужним чинником щодо подальших прагнень інтеграційних процесів з боку нашої країни [34].

Отже, політична інтеграція як процес консолідації в ЄС в науковому дискурсі розглядається з різних позицій. Втім, науковці наголошують, що та довгостроковість інтеграційних процесів ЄС напряду залежить від консолідації всього європейського контингенту, що безумовно потребує розробки методологічних та методичних підходів на основі врахування позитивних та негативних аспектів даного процесу.

1.3. Особливості політичного союзу як форми інтеграції ЄС

Я. Гонціяж розглядає особливості політичного союзу в ЄС в контексті інституційної автономії. Зазначається, що ЄС не регулює питання інституційного характеру, які мають визначати самостійно держави-члени ЄС в контексті застосування норм права ЄС. Регулюються такі відносити роз'ясненням суду ЄС: кожен правові рішення не накладають зобов'язання на держав-членів імплементувати правові норми; кожна держава-член самостійно вирішує чи може доручити національним органам виконання зобов'язань щодо імплементції правових норм та рішень ЄС і таке рішення є виключно питанням конституційного ладу кожної держави-члена [6].

Виокремлюються низка принципів функціонування державного управління (публічної адміністрації), які визначаються за критерієм побудови самого процесу державного управління. До першої групи критеріїв відносять політичні, і найбільш істотними з них вважаються наступні:

- забезпечення свободи парламентських, президентських виборів і виборів до місцевого самоврядування;
- створення та розширення діяльності демократичних інституцій, неурядових організацій, незалежних засобів масової інформації;
- прийняття законодавства, щодо захисту прав національних меншин та створення відповідних інституцій;
- посилення боротьби з організованою злочинністю;
- вирішення питань правового забезпечення та посилення спроможності боротьби з корупцією;

- формування інституцій у сфері правосуддя і внутрішніх справ, які діють на основі верховенства права;
- проведення акцій щодо протидії та запобігання дискримінації у всіх сферах суспільного життя;
- забезпечення незалежності судової влади, покращання функціонування судів;
- захист особистих прав і свобод [6].

Я. Гонціж зазначає, що «країни, які бажають стати членами Європейського Союзу, повинні не лише закріпити принципи демократії і верховенства права, а й втілювати їх у повсякденне життя. Тому Європейська Комісія, даючи оцінку виконанню політичних критеріїв країною-кандидатом, виходить за межі формального опису політичних інститутів і відносин з ними. Вона оцінює, чи має демократія реальний вимір. При цьому перевіряється, яким чином захищаються права і свободи, задекларовані в конституціях та національному законодавстві країн-кандидатів» [6].

Розглядаючи питання переформатування європейської інтеграції, українські дослідники (В. Седенко та ін.) наголошують, що на сучасному етапі процесів інтегрування в ЄС відбулась криза 2008-2009 рр., яка «глибоко вразила абсолютну більшість країн і регіонів світу» [25].

Відповідно, як наголошують науковці, усередині ЄС на різних рівнях соціально-політичної організації почалося переосмислення багатьох поглядів та підходів. Ці кризові процеси вплинули на формування нової концепції євроскептицизму, що у свою чергу, «сприяє інтенсивним пошукам нових підходів до розвитку європейської інтеграції. Вважається, що вибір між двома існуючими варіантами буде залежати від рівнів політичної волі та креативності відповідних політичних сил, здатності мислити стратегічно, виходячи за вузькі рамки бачення сьогодення, та вміння ретельно і збалансовано аналізувати весь складний комплекс чинників, що лежить в основі євроінтеграції» [25].

Це все, як вважають фахівці, є причиною конфліктів різних культур

державного управління в органах взаємодії і керівних органах ЄС, що істотно ускладнює досягнення оптимуму в процесах спільного регулювання. Також зазначається, що є бар'єри управління, які в наукових і практичних публікаціях називається «дефіцит демократії» у функціонуванні європейських інститутів. Це пов'язано з тим, що для «більшості громадян європейських держав європейські інститути постають як осередок непідконтрольної та незалежної від них євробюрократії» [25].

Відзначається, що всередині ЄС спостерігаються певні кризові процеси, що свідчить про те, що усталені механізми та формати взаємодії вже не спрацьовують належним чином, оскільки перестали відповідати реаліям сучасного розвитку:

- характеризуються бюрократичною складністю, координаційними процедурами, які є ресурсозатратними;
- залежність від політичної волі декількох держав, перепони у прийняття державно-управлінських рішень, які є визначальними для всіх членів або абсолютної більшості;
- мають низький рівень гнучкості та здатності адаптуватися до внутрішніх та зовнішніх викликів;
- відсутність прагматизму у вирішенні певних проблем з урахуванням специфіки національних або регіональних інтересів. Як правило, політика управлінських органів ЄС не в повній мірі, враховує європейські цінності;
- розширення сфера політики уніфікації регулятивних механізмів, яка не враховує існуючі відмінності між країнами-членами ЄС;
- керівні інститути ЄС, насамперед ЄК, декларують велику кількість документів, задля ефективної реалізації яких не сформовано відповідних умов [25].

Дослідники зазначають, що основних перетворень потребує система європейської інтеграції, і ця система повинна мати ряд властивостей, а саме: бути адаптивною, вміти реагувати на зовнішні та внутрішні імпульси та пристосовуватися до змін та мати вектор поступального руху. Також вони

вважають, що така форма інтеграції як «Політичний союз» нині також фігурує в контексті системи формування ЕВС6, що є прямим визнанням високого рівня взаємообумовленості економічних і політичних процесів європейської інтеграції [25].

У монографії за загальною редакцією В. Д. Бондаренка, Ф. Г. Вашука стверджується, що «політична інтеграція розкривається не в інституційних утвореннях держав, або наддержавних (міждержавних) інституціях», а становить процес постійного та безперервного руху в напрямі певної єдності і регулюється взаємовідносинами і взаємодією між особистостями, елітами, соціокультурними групами та спільнотами тощо, метою чого є створення співтовариства безпеки» [37]. Вважається, що сама ідея політичного об'єднання стосується питань, пов'язаних з рівнем залучення в процес об'єднання, вироблення механізмів тощо головних рушійних сил інтеграції [37].

Інші дослідники політичний вимір інтеграційних процесів ЄС розглядають крізь призму громадянства ЄС, яке визначається наявністю громадянства однієї з його країн-членів. Будь-який громадянин держави ЄС вважається громадянином Європейського Союзу. Окрім прав та обов'язків, визначених у Договорі про створення Європейської Спільноти, громадянство Союзу означає три спеціальних права:

- свобода пересування та проживання будь-де на території ЄС;
- право свободи голосу та висування кандидатури на виборах до місцевих органів управління та до Європейського Парламенту в країні проживання;
- дипломатичний і консульський захист з боку органів будь-якої держави ЄС в третій країні, де немає представництва рідної країни громадянина ЄС [41].

На думку О. Шпаковича політичний вимір інтеграційних процесів ЄС виражається у формі наднаціональності. Науковець відзначає, що явище наднаціональності виникає в тих випадках, коли суб'єкт міжнародного права

дістає можливість зобов'язувати своїми конкретними діями (рішеннями) інших суб'єктів інтеграційних процесів. Ознаки наднаціональності, на думку О. Шпаковича проявляються: у конфедеративних об'єднаннях (Бенілюкс), у міжнародних організаціях універсального характеру (ІКАО, ООН), в інтеграційному процесі в рамках Євросоюзу [40]. Автор наводить деякі ознаки наднаціональності:

1. Внутрішнє право наднаціонального об'єднання стає внутрішньодержавним правом його членів.
2. Внутрішнє право наднаціонального об'єднання здійснює орган, що діє юридично непідконтрольно державам-членам і ухвалює обов'язкові рішення незалежно від негативного до них ставлення з боку однієї або кількох держав.
3. Міжнародні посадові особи, які беруть участь в органах наднаціональних об'єднань, виступають в особистій якості, а не як представники держави.
4. Рішення органи наднаціональних об'єднань ухвалюють більшістю голосів, шляхом пропорційного (зваженого) голосування і без безпосередньої участі зацікавлених країн [40].

В аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень зазначається, що інтеграційні процесів в ЄС передбачає певні інституційні перетворення у системі політичної, економічної і соціальної сталості Євросоюзу [23].

Розвиток ЄС до 2024 р. стосується низки політичних вимірів, про які пишуть дослідники (В. Сіденко та ін.), зокрема:

1. Європейський Союз, загальні рамки:
 - спільні основи ЄС, які полягають у спільних демократичних цінностях; формування єдиного торговельного ринку з вищим рівнем захисту та єдиною політикою (забезпечення прозорості у веденні переговорів та виконанні угод; дотримання соціальних та екологічних стандартів; принцип взаємності, згідно з яким Європейський прокурор з торговельних питань несе

відповідальність за дотримання конкурентами встановлених правил та призначає покарання у разі виявлення недобросовісної ділової практики);

- поступове розширення ЄС із включенням до нього країн Західних Балкан;

- реформування інститутів ЄС, у т.ч. створення більш компактної ЄК (зменшення чисельності єврокомісарів до 15 осіб) [25].

2. Диференціація, породжена більшою амбітністю:

- країни-члени ЄС, які бажають рухатися вперед і більш швидкими темпами, ніж інші, повинні мати змогу робити це безперешкодно. При цьому, можливості співробітництва будуть завжди відкриті для всіх, базуючись винятково на критерії рівня відданості спільним амбіціям (без заздалегідь визначеного формату взаємодії) [25].

3. Франко-німецький «локомотив» розвитку:

- він відіграватиме вирішальну роль у світлі викликів, що стоять перед ЄС; прийняття нової редакції Єлісейського договору (Élysée Treaty) між Францією та Німеччиною з метою оновлення спільних амбіцій [25].

4. Створення Групи «реформування Європи» за участю усіх бажаючих країн-членів та європейських інституцій [25].

С. В. Мариніна наголошує на первинності торговельної інтеграції ЄС, яку характеризує певними формами: зона економічного росту, зона преференційної торгівлі, промислова зона вільної торгівлі, зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз, політичний союз), що визначають глибину інтеграції ЄС та вирізняються за своєю суттю й певними обмеженнями [18].

З викладеного випливає висновок, що особливості політичного союзу як форми інтеграції ЄС напряду залежить від економічних союзів. Практика інтеграційних процесів ЄС заснована на формах взаємодії, взаємозалежності, взаємообумовленості. Інтеграційний процес є складним за своєю структурою та напряду залежить від стратегічних векторів розвитку кожної окремої країни та форм, на які слід орієнтуватися.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПОЛІТИЧНОГО ВИМІРУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЄС

2.1. Основні виміри політики в Європейському парламенті

Однією з актуальних є проблема функціонування інституційної системи Європейського союзу, яка виступає його основою і еволюціонує разом з самим Союзом. Її основи були закладені Римським договором про СЕС 1957 року, вносилися зміни нормами Амстердамського (1997) і Ніщцької (2002) договорів. Ухвалення Лісабонського договору в 2007 році істотно вплинуло на зміну статусу окремих органів ЄС [16].

Європейський парламент – єдиний орган в ЄС, який обирається громадянами держав, що входять в Європейський союз шляхом прямих загальних виборів при таємному голосуванні строком на п'ять років. Європейський парламент є однопалатним, складається з представників громадян Союзу.

Т.М. Краснопольська у наукових дослідженнях акцентує увагу на унікальності функцій Європейського парламенту та виділяє наступні:

- обговорює і спільно з Радою ЄС приймає правові акти ЄС;
- володіє консультативними повноваженнями по окремим видам правових актів ЄС;
- володіє установчими функціями;
- є суб'єктом права політичної ініціативи, здійснює ратифікацію договорів ЄС;
- ініціює та підтримує міжпарламентські відносини з національними парламентами держав-членів і їх робочими органами з будь-яких питань, що становлять інтерес для ЄС;
- контролює демократичність процедури діяльності інститутів ЄС;
- обговорює і спільно з Радою ЄС бере участь у затвердженні бюджету ЄС;

- є органом політичної кооперації [16].

Характеристика основних вимірів політики в Європейському парламенті побудована в даній кваліфікаційній (бакалаврській) роботі на іноземних джерелах, які перекладено автором роботи. Привернули увагу декілька джерел. Так, Simon Nix, Abdul Noury, Gérard Roland визначають декілька вимірів політики в ЄС, зокрема:

- основним виміром політики в єдиній обраній інституції ЄС класичний ліво-правий вимір у внутрішній політиці;
- другий вимір також присутній, хоча і в меншому масштабі, який фіксує конфлікти уряду та опозиції, а також позиції партій щодо європейської інтеграції [44].

Вони зазначають, що політика в ЄС відрізняється від традиційної політики в багатьох демократичних країнах, що зумовлено декількома причинами:

- ЄС є наднаціональним інститутом;
- наявна значна неоднорідність між культурами, історіями, економічними умовами та національними установи держав-членів; відповідно політика в ЄС є більш складною і багатовимірною, ніж національна політика;
- існує розуміння щодо розмірності політики в ЄС [44].

Simon Nix, Abdul Noury, Gérard Roland вважають, що Європарламент повинен зробити важливі кроки вперед у розумінні політики ЄС, а також про те, як може розвиватися політика в інших міждержавних інституціях. У цьому контексті також виокремлюється декілька вимірів:

- підтримка чи протидія майбутній європейській інтеграції: Європейський парламент, як правило, розглядається як унітарний актор з проєвропейської сторони. Однак, враховуючи, що національні політики та національні партії представлені в Європейському Парламенті, інтеграційний вимір ЄС також може відігравати важливу роль у процесі голосування в цій установі;

- наступний вимір – це так званий підхід «ліво-право»: в міру того, як ЄС дедалі частіше робить політику традиційною, сфери внутрішньої політики (такі як регулювання ринку, соціальна, екологічна політика, правосуддя та внутрішні справи) більше використовують позицію «ліво-право» [44].

Останній вимір обґрунтовується тим, що Європейський парламент - це класичний ліво-правий вимір демократичної політики. Ліво-права політика пояснює переважну частку голосів у Європарламенті. На відміну від них, національні інтереси, незалежні від позицій національних партій, мають дуже незначний систематичний вплив на голосування в Європарламенті [44].

Політика в Європарламенті дуже схожа на політику в інших країнах, де є демократичні парламенти, в яких домінують ліво-праві позиції та керуються традиційною партією [44].

Gary Marks також зазначає, що за останні півстоліття Європа пережила найбільш радикальний перерозподіл влади, який коли-небудь мав місце в мирний час. Проте ідеологічні конфлікти, які впливають з цих позицій, стають очевидними лише зараз [48].

Він стверджує, що Європейська інтеграція є не просто рухомою метою; її ідеологічні напрямки за останні два десятиліття змінилися на 180 градусів. У 1980-х роках європейська інтеграція була по суті, ринковим проєктом, де приймалися то ліва, то права політика. Наприкінці XX століття ситуація була зворотною, оскільки лівостороння політика, така як екологічна політика, соціальна політика, і політика зайнятості вийшли на порядок денний [48].

Дослідник ліво-праву модель інтеграції в ЄС розглядає в контексті єдиного виміру, і характеризує її як модель Нix-Lord, в якій європейська інтеграція та ліве / праве позиціонування є ортогональними між собою (багатовекторними). Згідно з цією моделлю, лівий / правий конфлікт розподіляє значення між функціональними групами, тоді як європейська інтеграція розподіляє цінності між територіальними групами [48].

Gary Marks вважає, що зараз на порядку денному представлено широкий вибір пропозицій щодо подальшої інтеграції, кілька з яких є більш популярними з лівим трактуванням, ніж з правим. Сюди входить ринкова політика, політика зайнятості, екологічна політика, яка отримує непропорційну підтримку лівих у кожній країні-члені ЄС. Тут наявні три різні аспекти питання для членів Європейського парламенту:

1) це вимір інтеграції / незалежності, що складається в основному з конституційних питань, що стосуються територіального розподілу влади (включаючи загальне питання про збільшення кола відповідальності ЄС та посилення Європейського парламенту);

2) це лівий / правий вимір, який поширює стурбованість держав ринками на європейському рівні (включаючи те, чи можна створити програму зайнятості ЄС проти концентрації на єдиному ринку);

3) це лібертаріанський / традиційний або новий політичний вимір, заснований на питаннях правопорядку та способу життя [48].

Новий політичний вимір включає тих, хто запитує, чи захищає споживачів, контролює імміграцію, прозорість збільшує ЄС, захищає права людини та національні культури, які повинні бути ключовими пріоритетами в діяльності ЄС [48].

Theresa Kuhn одним з політичних вимірів сучасного ЄС вважає підвищення ролі громадськості. Так, вона констатує, що громадськість зарекомендувала себе як важливий фактор європейської політики, і що «дозвільний консенсус» європейської громадськості поступився місцем «обмежувальному дисенсусу» [46].

Theresa Kuhn зазначає, що колективна ідентичність громадян стає все більш актуальною для європейської інтеграції, і що три взаємопов'язані події можуть допомогти пояснити зростання політики ідентичності в ЄС:

1) перехід від технократичного, ізольованого прийняття рішень до арени масової політики що надає меншої ваги раціональним міркуванням щодо зацікавлення громадськості;

2) вплив європейської інтеграції на сфери політики основних державних повноважень, які тісніше пов'язані з питаннями солідарності та національного суверенітету;

3) посилення участі європейських громадян у транснаціональних взаємодіях та їх вплив на європейську соціалізацію в нерівній та соціально стратифікованій формі [46].

Дослідники G. Mcelroy та K. Benoit одним із політичних вимірів сучасного ЄС вважають партійну політику, яка характеризується різними рівнями, зокрема: національна, регіональна та місцева [49].

Я відзначає А. Мартинов, у новому складі Європарламенту (2019) представлені політичні сили, орієнтовані на різне бачення стратегії і тактики розвитку процесу європейської інтеграції. Критики наднаціонального проекту європейської інтеграції не мають більшості у новому складі Європарламенту. Але вони широко представлені у багатьох національних парламентах країн-членів ЄС. Конфліктна взаємодія європейських лібералів та ультраправих популістів становить політичний фон багатьох дебатів у Європейському парламенті. Результатом цього процесу є вектор розвитку Євросоюзу на середньо термінову перспективу. Політичні позиції системних політичних сил у більшості країн-членів Євросоюзу під час виборчої кампанії до Європейського парламенту критикувалися як з боку лівих, так і правих популістів. Концептуально продовжилась конкуренція між двома моделями європейської інтеграції: «Європою національних батьківщин» і «Сполученими Штатами Європи» європейських федералістів [19]. Слід відзначити, що ці протиріччя в будь яких проявах будуть проявлятися на сесійних засіданнях Європейського парламенту (2019-2024 pp.).

Е. Best та N. Vissers в рамках брифінгу EIPA Briefing 2020/7 слушно відзначають, що політичний вимір Європейського парламент в процесі інтеграції ЄС не є завершеним та потребує подальшого наукового напрацювання. Європейський парламент характеризується законодавчими повноваження, але не відіграє рівноцінної ролі в інших

сферах, зокрема в економічному управлінні [42]. На брифінгу було розглянуто політико-парламентський вимір у контексті міжпарламентської співпраці, а також окреслено вирішення основних проблем процесів інтеграції ЄС. Учасники наголосили на особливостях міжпарламентської співпраці, яка виступає площадкою для врахування нових викликів політичного виміру. За таких умов національні суб'єкти діють спільно та виходять за рамки традиційних підходів, які було засновано на принципах субсидіарності [42].

Вітчизняні дослідники основні виміри політики в Європейському парламенті трактують з декількох позицій. Так, Г.В. Вархова зазначає, що поглиблення інтеграційних процесів у Європі веде до збільшення повноважень Європейського парламенту. Дослідниця наголошує, що це єдиний наднаціональний орган, в якому діяльність політичних партій має безпосередній характер, він представляє собою поле діяльності для політичних груп. З цієї позиції, принциповим є вивчення поляризації політичних сил в ЄП, яка склалася після останніх виборів до ЄП, оскільки саме від теперішньої розстановки сил буде залежати вимір зовнішньої політики Європейського Союзу, зокрема, його розширення [5].

На основі вищевикладеного можна сформулювати висновок, що інтеграційні процеси розвитку ЄС в політичному вимірі залежать від взаємодії структуроутворюючих елементів політичної системи, а саме від діяльності урядів, парламентів та громадян.

2.2. Політичний вимір союзу різних держав-членів ЄС

Існує певна кількість досліджень щодо певних конфліктних процесів в середині ЄС, де домінує декілька напрямків. Один з них – це французький підхід до політичної інтеграції в ЄС. О. І. Шаповалова пише: «протягом останніх двох десятиліть французька дипломатія вирішувала в євроінтеграційному середовищі складне завдання реалізації власного бачення в існуючих інституційних рамках. Поточні європейські реалії сприяли

виробленню такого підходу, який би дозволяв використовувати кумулятивний потенціал євроінтеграційного об'єднання для посилення політичної солідарності, уникаючи при цьому підпорядкування превалюючому до цього комунітарному методу інтеграції» [39].

При цьому, авторка статті зазначає, що політика *Франції* ґрунтується на концепції Європи як глобального центру впливу, наділеного власною зовнішньою політикою, здатного захищати свої інтереси та готового просувати власні цінності у світі, покладаючись на якнайширший арсенал засобів, в тому числі військових [39].

О. І. Шаповалова акцентує увагу на думці інших науковців, що в оприлюдненій у липні 2008 року французькій Білій книзі з зовнішньої та європейської політики на 2008-2020 роки стверджується, що в рамках Європейського Союзу слід посилювати політичну конвергенцію, яка є основою спільної зовнішньої та безпекової політики. Втім, продовжується політика стимулювання ЄС відігравати зростаючу роль у підтриманні безпеки в Європі та у всьому світі [39].

Вважається, що цей процес потребує налагодження відповідних інституційних механізмів, які б слугували його каталізатором, сприяли його просуванню та забезпечували його формалізацію. О. І. Шаповалова констатує, що результатом конвергенції (зближення, сходження різних конфліктних інтересів) є формування певного ступеню консолідації держав (зміцнення, об'єднання, інтеграція) навколо визначених ідей, дотримання яких усталюється, внаслідок їх дискурсивного закріплення, імперативною умовою колективного зовнішньополітичного позиціонування цих держав» [39].

Я. Гонціяз зазначає, що поява такого явища, як європейська інтеграція, зробила значний вплив на процеси реформування країн Центральної та Східної Європи, зокрема *Польщі*. Інтеграція співвідноситься з наміром інтегруватись до ЄС визначивши зовнішні, об'єктивні критерії та стандарти функціонування системи державної адміністрації в країнах, які оголосили

про такий намір. Я. Гонціяж стверджує, що усі ці країни обрали певні моделі державного управління, яка не описана у вигляді однієї простої структурно-функціональної схеми. Втім, автор статті наголошує, що аналіз норм, процедур, стандартів та принципів, що складають цю модель, дозволяють досить чітко виокремити те, що є «європейським», і що відрізняється від всього іншого [6].

Така інтеграція стосується приведення публічної адміністрації до стандартів, які є обов'язковими для держав-членів ЄС, і це є необхідним елементом реалізації євроінтеграційної політики Польщі [6].

Також, Я. Гонціяж, акцентує увагу на Копенгагенських критеріях членства в ЄС, які вимагають від країни-кандидата на вступ змінювати свою публічну адміністрацію у двоякий спосіб:

- 1) через формулювання політичних вимог – щодо діяльності державних інституцій на демократичних засадах;
- 2) через встановлення вимоги, що країни-кандидату повинна мати спроможність виконати зобов'язання, що виникають із членства в Союзі [6].

Як наголошує Я. Гонціяж: «пізніше другий компонент було розвинутий у так званих мадридських критеріях членства як адміністративна здатність країни-кандидата застосовувати *acquis* ЄС» [6].

Група дослідників (В. Сіденко та ін.) аналізують зміцнення антиєвропейських та євроскептичних політичних сил у країнах-членах ЄС та виокремлюють особливості змін у деяких державах-членах, зокрема [25]:

Австрія: Новий уряд країни, створений за результатами виборів до Національної ради (нижня палата парламенту) в жовтні 2017р., сформований на основі коаліції між правоцентристською Австрійською народною партією (*Österreichische Volkspartei*) та ультраправою націоналістичною Австрійською партією свободи (*Freiheitliche Partei Österreichs, FPÖ*), представники (або висуванці) якої є віце-канцлером та очолюють, зокрема, Міністерство у справах Європи, інтеграції і зовнішніх відносин (*Bundesministerium für Europa, Integration und Äußeres*) та Міністерство

внутрішніх справ.

Велика Британія: євроскептичні сили, які керують Консервативною партією (*Conservative and Unionist Party*), домоглися прийняття рішення про вихід Великої Британії з ЄС (*Brexit*).

Греція: антиЄСівські настрої стали поширеними під час грецької боргової кризи та асоціюються у багатьох політичних сил країни (зокрема, *Golden Dawn, Panhellenic Socialist Movement, Communist Party*) з несправедливим, на їх думку, ставленням керівних органів ЄС та деяких впливових держав ЄС до Греції.

Данія: починаючи з 2014р., в країні створюються нові партії (наприклад, *The new Right, National Party*), які є більш радикальними щодо політики ЄС. Зазначимо, що у 2014р. націо-налістична та анти-імміграційна партія *Danish People's Party* перемогла на виборах до Європарламенту в країні, отримавши рекордні 27% голосів. У 2015р. за результатами загальнонаціональних парламентських виборів виборола 21%, ставши другою у країні правоцентристською партією.

Італія: новий уряд, сформований коаліцією антиєвропейсько спрямованих “Руху п’яти зірок” (*Movimento 5 Stelle*) та “Ліги Півночі” (*Lega Nord*), вже взяв курс на “торпедування” спільної політики ЄС у сфері регулювання міграції та узгодження фінансово-бюджетних параметрів, прямо погрожуючи зруйнувати єдину позицію щодо продовження санкцій ЄС проти Росії.

Нідерланди: істотно зміцнила політичні позиції антиєвропейська “Партія свободи” (*Partij voor de Vrijheid*) Г.Вілдерса, який тривалий час вважався можливим переможцем у боротьбі за крісло прем’єр-міністра за результатами виборів у 2017р.

Німеччина: істотно зросла популярність правонаціоналістичного руху “Альтернатива для Німеччини” (*Alternative für Deutschland*), яка спромоглася увійти до Бундестагу, а в жовтні 2018 р. стала третьою за чисельністю фракцією в ландтагу Баварії, відібравши майже четверту частину

прихильників у правлячої партії Християнсько-соціальний союз (ХСС).

Польща: націоналістична партія “*Prawo i Sprawiedliwosc*” (*The Eurosceptic Law and Justice Party*), що має євроскептичні настрої, отримала більшість на парламентських виборах у жовтні 2015р.

Угорщина: Президент країни В.Орбан (є євроскептиком) вже відкрито конфліктує з ЄК та Європарламентом з низки питань, пов'язаних зі звинуваченнями у порушенні Угорщиною основоположних принципів ЄС. За його партію “*Fidesz*” (*Hungarian Civic Alliance*) навесні 2018р. на парламентських виборах проголосувало майже 49% усіх виборців¹³.

Фінляндія: нині поміркована євроскептична партія “*Finns party*” є частиною коаліційного уряду.

Франція: під час президентських виборів навесні 2017р. кандидат у президенти Марін ле Пен (“Національний фронт”, фр. “*Front National*” з 01.06.2018р. – “*Rassemblement National*”), яка давала обіцянку вивести Францію з єврозони та провести референдум щодо майбутнього членства країни в ЄС протягом шести місяців після вступу на посаду президента, спромоглася вийти у другий тур виборів.

Чехія: нині і президент країни М.Земан, і прем'єр-міністр А.Бабиш є євроскептиками.

Швеція: навіть у цій країні недавні парламентські вибори призвели до помітного зміцнення позицій євроскептиків. Так, на початку вересня 2018р. євроскептична партія “*Sweden Democrats*” стала третьою партією за кількістю набраних голосів – 17,6% [25].

До 2024 р. пропонуються певні перетворення в Європі:

1. Суверенна Європа:

- Європа, яка гарантує безпеку: спільний оборонний бюджет; спільна доктрина дій; спільні сили цивільного захисту.

- Європа, яка реагує на виклики міграції: спільний простір управління кордонами, притулком і міграцією; сучасні та захищені документи на основі біометричної ідентифікації; Європейської програми з навчання біженців.

- Європа, яка визначає вектор розвитку у сторону Африки та Середземномор'я: партнерство;

- Європа, як зразок сталого розвитку: встановлення справедливої ціни на викиди вуглецю (з високим рівнем мінімальної ціни в межах ЄС) та запровадження податку на вуглець стосовно товарів, що перетинають митний кордон Союзу; підтримка виробництва екологічно чистих транспортних засобів та відповідної інфраструктури;

- Європа інновацій із регулюванням, адаптованим до цифрового світу: запровадити власну модель глобалізації, що матиме в основі поєднання інновацій та регулювання; утворити Агентство з питань проривних технологій (*Agency for breakthrough innovation*) з метою здійснення спільного фінансування нових досліджень; забезпечити принципи рівності та довіри у процесі цифрових трансформацій шляхом внесення змін до податкових систем стосовно компаній, що працюють у сфері цифрових технологій, та регулювання великих платформ цифрової торгівлі;

- Європа як економічна міць з сильною валютою: спільні інвестиції та виділятимуться стабілізаційні кошти в разі виникнення економічних шоків.

2. Об'єднана Європа:

- Забезпечення солідарності через конвергенцію соціальних і податкових систем: забезпечити конвергенцію у рамках ЄС шляхом встановлення критеріїв, відповідно до яких соціальні та податкові моделі мають зближуватися. Дотримання цих критеріїв має стати умовою доступу країн до європейських фондів солідарності;

- Міцна основа культури та знань: відчуття належності; продовжувати нарощувати взаємні обміни з тим, щоби європейська молодь мала змогу проводити щонайменше шість місяців на рік у різних європейських країнах (не менше 50% кожної вікової групи – у період до 2024р.), а всі студенти розмовляли на менше ніж двома європейськими мовами (до 2024р.); створити Європейські університети (*European Universities*) – університетські мережі, які дозволять студентам навчатися за кордоном та відвідувати заняття з

вивчення принаймні двох мов; запровадити процес гармонізації або взаємного визнання дипломів про середню освіту.

3. Демократична Європа:

- Процес реформування Європи слід проводити за участю громадськості, це передбачає їх залучення до розробки та реалізації Дорожньої карти реформ. Зокрема, у частини запровадження практик широких обговорень на відповідних демократичних платформах, зібраннях, комунікативних заходах на національному та місцевому рівнях; зміцнення засад та політичних позицій Європейського Парламенту [25].

Окреме місце посідають політичні проблеми, пов'язані з брексітом Великобританії. А. Грубінко пише, що «специфіка брексіту зумовлена історично особливим статусом Великобританії в європейських інтеграційних процесах. Специфіка подальшої європейської політики Великобританії і стратегія участі у процесах інтеграції дозволили закріпити за країною статус лідера євроскептицизму» [8].

А. Грубінко зазначає, що Британська преса, пов'язана з провідними політичними партіями та групами впливу, у руках державно-політичної еліти стала потужним засобом формування суспільних настроїв. Незважаючи на незавершений стан, брексіт уже викликав початок серйозних змін у системі міжнародних відносин, які матимуть далекосяжні наслідки. Відбувається порушення балансу взаємодії в рамках «великої трійки» провідних держав ЄС (ФРН, Франція, Великобританія) та у системі відносин членів об'єднання загалом. Це не зовсім задовольняє Францію, яка опинилася перед реальністю посилення Німеччини, а тому активізувала боротьбу за першість в Євросоюзі. Такі зміни також не відповідають інтересам нових членів і так званих «малих держав ЄС», які розглядали Великобританію як гаранта згаданого балансу [8].

Отже, політичний вимір інтеграційних процесів в Європі та ЄС, характеризуються складною фазою періоду свого розвитку. Це пов'язано з різноманітністю викликів, які постають перед ЄС, їх надзвичайна

масштабність і різнобічність може призвести до системної кризи євроінтеграційного процесу.

2.3. Східне партнерство як складова політичного виміру інтеграційних процесів ЄС

Однією зі складових політичного виміру інтеграційних процесів в ЄС на сучасному етапі вважається програма Східного партнерства. Д. В. Зубко зазначає, що східне партнерство є складовою Європейської політики сусідства, а також є компонентом Спільної зовнішньої політики ЄС. Ця політика спрямована на країни Східної Європи: Азербайджан, Білорусь, Вірменію, Грузію, Молдову та Україну, і передбачає розвиток східного виміру Європейської політики сусідства. В рамках ініціативи Східного партнерства в ЄС сформувався та застосовується певний механізм впливу, а також використовується низка важелів для того, аби стимулювати у країнах на Схід від кордону з ЄС бажані реформи [13].

Є. Кодіс виокремлює такі механізми міждержавного співробітництва у Європейській політиці сусідства в двосторонній формі міждержавного співробітництва: нормативно-правовий (Плани дій – Actions Plans); освітньо-культурного обміну (ERASMUS MUNDUS, TEMPUS); інституційної розбудови (проекти Twinning, TAIEX, SIGMA і програма Всеохоплюючої інституційної розбудови в країнах Східного партнерства); фінансовий (ІЕСП). У багатосторонній формі такого співробітництва використовуються наступні механізми: транскордонного співробітництва (програми Cross-Border Cooperation); інституційний (чотирирівнева операційна структура у Східному партнерстві й система спільних трьох інституцій, тобто співголювання, спільний секретаріат і спільний постійний комітет у Союзі для Середземномор'я) [15].

А.В. Кавунник відзначає, що ініціатива «Східного партнерства» це сукупність збалансованих нормативно-документальних принципів, тематичних платформ інституцій ЄС і країн-учасниць становить важливий

концепт регіональних аспектів міжнародної політики Співдружності. У контексті причинно-наслідкових зв'язків їх багатосторонні комунікації в імплементації інвестиційних проєктів доцільно розглядати як важливу ознаку східно-регіонального розширення ЄС, що в політичному аспекті забезпечуватимуть принципи солідарності та субсидіарності, в економічному – зростання інтеграційного потенціалу в енергетичній, екологічній галузях, транспортному, транскордонному співробітництві, розвитку міжкультурних зв'язків громадянських суспільств країн ЄС та східних партнерів ініціативи «Східного партнерства» [14].

Ю. Горюнова констатує, що реалізація Східного партнерства базується на принципах диференціації країн і впровадження для кожної з них власного плану співробітництва, формулювання для кожної конкретної країни індивідуальних рамок проведення реформ та створення конкретних стимулів [7].

Г. Максак відзначає, що особливостями Східного партнерства є запровадження принципів *кондиціональності* та *диференціації* на основі спільних догорів співпраці ЄС з кожною країною-учасницею [17].

Т. Анакіна виокремлює принцип *спільної відповідальності*, який полягає у встановленні спільних обов'язків як для Європейського Союзу, так і для держав-партнерів, включаючи і спільні права, для більш ефективного поглиблення співпраці обох сторін [1].

Мойсієнко В. відзначає, що Східне партнерство з'явилося невдалої Європейської політики сусідства у попередні роки [21]. Науковець відзначає, що Східне партнерство має одну із таких важливу перевагу над Європейською політикою сусідства як, по-перше, індивідуальний підхід до держав-партнерів, а не регіональний, що використовувався раніше; по-друге, Східне партнерство передбачило якісно новий двосторонній вимір (bilateral track) ЄПС. Зокрема [21]:

1. Угоди про асоціацію (Association Agreements), які замінюють базові Угоди про партнерство та співробітництво (Partnership Cooperation and Agreements), раніше укладені з «східними сусідами».

2. Комплексна програма реформування інститутів (Comprehensive Institution-building programm).

3. Комплексні зони вільної торгівлі (Deep and Comprehensive Free Trade Areas). Вони також будуть більш глибокими в тому сенсі, що охоплюють торгівлю послугами і будуть передбачати зближення стандартів регулювання торгівлі.

4. Візова лібералізація (Visa liberalization). Передбачено укладання угод про мобільність та безпеку (mobility and security pacts) з кожною з держав-членів Східного партнерства з метою підвищити мобільність людей у рамках цієї ініціативи.

5. Додаткова співпраця в ряді галузей, а також посилене технічне сприяння.

На основі узагальнення наукових досліджень та двосторонніх вимірів В. Мойсієнко відзначає основні цілі Східного партнерства до яких належать [21]:

- а) політичне об'єднання;
- б) створення поглиблених комплексних зон вільної торгівлі країн партнерів;
- в) послідовне послаблення візового режиму аж до його повного скасування;
- г) створення структури багатосторонньої співпраці у вигляді чотирьох тематичних платформ (із демократії, належного управління і стабільності, з економічної інтеграції та конвергенції з секторними елементами політики, енергетичної безпеки, з контактів між громадянами).

Міжурядовий вимір багатосторонньої співпраці формувався довкола роботи чотирьох платформ, які передбачають реалізацію вище зазначених завдань [33]:

1) *Демократія, належне врядування та стабільність*; Першочерговими повстають питання дотримання прав та свобод людини, це стосується питань безпеки, юстиції, свободи та стабільності. В даному аспекті активно реалізуються дві ініціативи-флагмана «Інтегроване управління кордонами» та «Попередження, підготовка та запобігання наслідкам природних та техногенних катастроф»;

2) *Економічна інтеграція та зближення з політиками ЄС*; Стосуються питань торговельного та регуляторного наближення; соціально-економічного розвитку; довкілля та зміни клімату. Реалізується ініціатива-флагман «Інструмент сприяння малому та середньому бізнесу».

3) *Енергетична безпека*; Передбачає розв'язання питань зміцнення солідарності та консолідації зусиль; підтримку розвитку інфраструктури, взаємозв'язків та диверсифікації постачань; формування єдиних державних політик у сфері енергетики. Реалізуються дві ініціативи-флагмана «Розвиток регіональних ринків електроенергії, підвищення енергоефективності та використання відновлювальних енергоресурсів» та «Управління довкіллям».

4) *Міжлюдські контакти*. Спрямовано на вирішення питань культури; освіти та науки, формування інформаційного суспільства та медіа. Такий підхід спрямовано на встановлення єдиного інформаційно-комунікаційного середовища, з метою формування ефективного комунікаційного простору.

Головним координаційним документом Східного партнерства є документ «20 ключових завдань на період до 2020 року» [43]. Цей документ був узгоджений у 2017 році і діє як робочий план для координації дій до 2020 року, підтримуючи виконання в рамках існуючих зобов'язань та дозволяючи полегшити моніторинг прогресу.

У 2019 році члени ЄС запропонували окремі ініціативи, спрямовані на посилення інституційної співпраці в рамках східного виміру Європейської політики сусідства. Наприклад, у травні 2019 р. міністр закордонних справ Республіки Польща Я. Чапутович у своїй програмній статті запропонував інституціоналізацію як один з важливих принципів розвитку політики

Східного партнерства. Було презентовано ідею створення секретаріату Східного партнерства, який би опікувався питаннями координації роботи платформ, виробленням спільної позиції [22].

Другою ініціативою на основі диференційованого підходу, є неофіційний позиційний документ литовської делегації в Європейській народній партії «Стратегія Тріо 2030», оприлюднений у жовтні 2019 р. Вказана пропозиція вбачає перспективним запровадження «Процесу Тріо» щодо України, Грузії та Молдови за зразком «Берлінського процесу» (2014), який сприяв наближенню країн Західних Балкан до ЄС [17].

У квітні 2020 р. Парламентська асамблея ЄВРОНЕСТ ухвалила резолюцію, в якій закликала Євросоюз прийняти «Стратегію Тріо Плюс 2030». Серед іншого вказується, що до аналогічних умов співпраці з ЄС також може бути долучена Вірменія у форматі «Тріо +1», зважаючи на значні демократичні процеси в країні [50].

Пандемія COVID-19 негативно вплинула на перспективи диференціації в рамках багатостороннього формату Східного партнерства. Так, Саміт, який був запланований ще на червень 2020, до сих пір не відбувся. Нині відомо про його чергове перенесення на осінь 2021 року. Також на політичний вимір Східного партнерства негативно впливають політичні трансформації, зокрема: політична криза в Білорусії, Грузії, Молдові, азербайджансько-вірменська війна).

Для України основним нормативним документом у відносинах з ЄС є Угода про асоціацію [36]. У 2020 році експерти Української національної платформи Форуму громадянського суспільства Східного партнерства проаналізували виконання 20 очікуваних досягнень Східного партнерства за період від 16 вересня 2019 року до 1 вересня 2020 року. З 2017 року експертами щороку готується моніторинговий звіт «Поступ України у виконанні двадцяти досягнень Східного партнерства до 2020 року». Експерти платформи аналізують динаміку досягнення Україною поставлених завдань, надаючи особливу увагу інституційним та процесуальним змінам,

відкритості та інклюзивності процесу. Крім моніторингу, експерти пропонують свої рекомендації щодо посилення результативності та ефективності досягнення поставлених 20 головних цілей Східного партнерства, що створює додатковий практичний вимір для інституцій, які залучені у процес прийняття рішень [36].

Отже, Східне партнерство визначається як складова політичного виміру інтеграційних процесів ЄС. Східне партнерство в умовах сьогодення визначається як інструмент реалізації важливих реформ, з урахуванням європейських цінностей та соціально-економічного розвитку. Слід відзначити, що Європейська модель заснована на засадах сталості та спрямована на вироблення єдиного модернізаційного підходу для країн-учасниць ЄС та країн, які мають намір увійти до Європейського співтовариства.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ ПОЛІТИЧНОГО ВИМІРУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЄС

3.1. Напрями розвитку інтеграційних процесів та їх політичний вимір в межах Римської декларації

Лідери ЄС-27 провели подальші дискусії стосовно напрямів, визначених під час переговорів у Братиславі восени 2016р., та підготували пропозицію до саміту ЄР, що відбувся 25 березня 2017р., де виокремили ключові напрями подальшого розвитку процесу європейської інтеграції в межах Римської декларації. Порядок денної якої передбачає наступне:

- Безпечна та надійна Європа (*A safe and secure Europe*): Об'єднання, де:

(1) усі громадяни почуваються в безпеці та можуть вільно пересуватися у межах захищених зовнішніх кордонів;

(2) існує ефективна, відповідальна та стійка міграційна політика з дотриманням міжнародних норм;

(3) присутнє рішуче протистояння міжнародному тероризму та організованій злочинності.

- Процвітаюча та стала Європа (*A prosperous and sustainable Europe*): Об'єднання, де:

(1) гарантується економічне зростання та створення робочих місць;

(2) ефективно розвивається спільний ринок, що включає технологічні перетворення, та відбувається подальше зміцнення єдиної валюти, що відкриває перспективи для зростання, згуртованості (*cohesion*), посилення конкурентоспроможності, розвитку інновацій та технологічного обміну, особливо для малих і середніх підприємств;

(3) відбувається сприяння сталому та стабільному зростанню через інвестиції, структурні реформи та прагнення завершити Економічний і валютний Союз;

(4) відбувається конвергенція економік;

(5) енергія є доступною, а навколишнє середовище – чистим і безпечним.

- Соціальна Європа (*A social Europe*): Об'єднання, що:

(1) спирається на сталий розвиток, забезпечує економічний та соціальний прогрес, а також згуртованість і конвергенцію, одночасно підтримуючи цілісність внутрішнього ринку;

(2) враховує різноманітність національних систем та ключову роль соціальних партнерів;

(3) сприяє рівності між жінками та чоловіками, де права для всіх рівні;

(4) бореться з безробіттям, дискримінацією, соціальною ізоляцією та бідністю;

(5) надає молоді найкращу освіту та підготовку з подальшим працевлаштуванням;

(6) підтримує збереження культурної спадщини та заохочує культурне розмаїття.

- Сильна Європа на світовій арені (*A stronger Europe on the global scene*): Об'єднання, що:

(1) продовжує розвивати існуючі партнерські зв'язки, будувати нові, а також сприяти стабільності та процвітання в безпосередній близькості від сходу до півдня, на Близькому Сході та Африці зокрема та світі загалом;

(2) сприяє створенню більш конкурентоспроможної та інтегрованої оборонної промисловості;

(3) посилює сектор безпеки і оборони у співпраці та взаємній відповідальності з НАТО з урахуванням внутрішніх обставин та юридичних зобов'язань;

(4) входить до складу ООН, пишається своїми цінностями та захищає населення, сприяє вільній і чесній торгівлі та просуває позитивну глобальну кліматичну політику [25].

На початку березня 2017 р. ЄК сформувала шляхи розвитку

європейської інтеграції, які виклала в документі «Біла книга про майбутнє Європи: шляхи до єдності ЄС-27» і було виокремлено п'ять сценаріїв можливого розвитку ЄС-27 до 2025 р. [25].

Згідно зі Сценарієм 1 («Живемо, як раніше») країни-члени ЄС продовжуватимуть функціонувати без відхилень від обраного стратегічного політичного курсу та використовуватимуть переважно наявні механізми взаємодії, зберігаючи при цьому єдність завдяки відповідній політичній волі та непереборному єврооптимізму керівників ЄС та країн-членів [25].

Сценарій 2 («Нічого, крім єдиного ринку») був би досить помітною корекцією оголошеного у 2014 р. курсу євроінтеграції. За його реалізації країни-члени ЄС повертаються до ідеї збереження єдиного ринку у відповідності до Маастрихтського та Амстердамського договорів з наступними частковими удосконаленнями, відображеними в Лісабонському договорі 2007 р. За такого сценарію доведеться відмовитися від багатьох механізмів, запланованих у контексті завершення формування ЕВС та розвитку політичного союзу. Більше того, окремі нині централізовані компоненти механізму взаємодії за цим сценарієм мали б бути «децентралізовані» та передані на національний рівень. Фактично, в цьому сценарії є місце для обмеженої часткової дезінтеграції, спрямованої на збереження перспектив інтеграційного процесу в ключових сферах [25].

Сценарій 3 («Хто хоче більшого, робить більше») передбачає в основі концепцію різнорівневої або різношвидкісної інтеграції, коли кожен член ЄС самостійно обирає з «наявного меню інтеграції» (*a la carte*) той набір, який відповідає його національним інтересам. При цьому зацікавлені країни-члени ЄС, якщо забажають, можуть вільно йти шляхом розвитку інтеграції, незважаючи на позицію більш євроскептичних членів [25].

За Сценарієм 4 передбачається комплексний контроль існуючих форм і принципів взаємодії з метою консолідації інтеграційних намагань і ресурсів в основних напрямках інтеграції. Така «реструктуризація» євроінтеграції спрямована на досягнення *більшого ефекту взаємодії через ефекти*

концентрації. Про які саме сфери може йтися – поле для дискусій (поки пріоритети не визначені), але вочевидь, що однією з найголовніших сфер для ЄС є сфера інновацій та забезпечення глобальної конкурентоспроможності європейських компаній в умовах Четвертої промислової революції. Не менш значущий пріоритет – прискорення реструктуризації на принципах «нової клімат-залежної економіки» (*New Climate Economy*) [25].

Сценарій 5 («Робимо разом набагато більше») на думку ЄК є найбільш прийнятним і перспективним. Основи цього курсу реформ під назвою «Новий початок для Європи» були запропоновані Президентом ЄК Ж.-К.Юнкером ще в липні 2014 р., основні принципи яких знайшли своє відображення у Братиславській декларації 2016 р. Відповідно до цього Сценарію, країни-члени мають передати повноваження на наднаціональний рівень з широкого кола питань. При цьому передбачається спрощення процедур ухвалення рішень (вони мають узгоджуватися швидко) і підвищення ефективності їх реалізації [25].

Таблиця 3.1. П'ять сценаріїв можливого розвитку ЄС-27 до 2025р. за версією ЄК (березень 2017р.) [25]

	“Живемо як раніше” (<i>Carrying on</i>)	“Нічого, крім єдиного ринку” (<i>Nothing but the Single Market</i>)	“Хто хоче більшого, робить більше” (<i>Those Who Want More Do More</i>)	“Робимо менше, але більш ефективно” (<i>Doing Less More Efficiently</i>)	“Робимо разом набагато більше” (<i>Doing Much More Together</i>)
Єдиний ринок і торгівля	Єдиний ринок зміцнюється, у т.ч. сектори енергетики та цифрових технологій; ЄС-27 проводить політику укладання дедалі більшої кількості торговельних угод	Зміцнення єдиного ринку товарів і капіталів; збереження різних стандартів; вільний рух осіб і послуг не гарантується	Аналогічно сценарію “Живемо як раніше”, єдиний ринок зміцнюється, а країни ЄС-27 проводять політику укладання дедалі більшої кількості торговельних угод	Запровадження спільних стандартів мінімізується, проте їх виконання посилюється у сферах, які регулюються на рівні ЄС; питання торгівлі регулюються винятково на рівні ЄС	Єдиний ринок зміцнюється через гармонізацію стандартів та більш жорсткий режим їх виконання; регулювання торгівлі здійснюється винятково на рівні ЄС
Економічний і валютний союз	Поступове покращення функціонування єврозони	Обмежене співробітництво в єврозоні	Аналогічно сценарію “Живемо як раніше”, за винятком групи країн, які поглиблюють співробітництво в таких сферах, як оподаткування та соціальні стандарти	Здійснення незначних практичних кроків на шляху до зміцнення єврозони та забезпечення її стабільності; ЄС-27 частково зменшує активність у сфері зайнятості та соціальної політики	Досягається мета створення економічного, фінансового та фіскального союзів, передбачена в “Доповіді п’яти президентів” 2015р.
Шенгенська зона, міграція та безпека	Поступове посилення співробітництва у сфері управління зовнішніми кордонами; прогрес у напрямі створення спільної системи надання притулку; поліпшена координація дій з питань безпеки	Відсутність єдиної міграційної політики та надання притулку; подальша координація дій з питань безпеки здійснюється на основі двостороннього співробітництва; формування системи внутрішнього контролю кордонів	Аналогічно сценарію “Живемо як раніше”, за винятком групи країн, які поглиблюють співробітництво у сферах безпеки та правосуддя	Систематичне співробітництво у сфері управління кордонами, надання притулку та вжиття контртерористичних заходів	Аналогічно сценарію “Робимо менше, але більш ефективно”, систематичне співробітництво у сфері управління кордонами, надання притулку та вжиття контртерористичних заходів

Зовнішня політика і оборона	Досягнення прогресу у виробленні єдиної позиції з питань зовнішньої політики; більш тісне співробітництво у сфері оборони	Деякі питання зовнішньої політики регулюються переважно на двосторонній основі; співробітництво у сфері оборони залишається на нині досягнутому рівні	Аналогічно сценарію “Живемо як раніше”, за винятком групи країн, які поглиблюють співробітництво у сфері оборони, зосереджуючи увагу на питаннях військової координації та спільного оснащення	ЄС виступає з єдиною позицією з усіх питань зовнішньої політики; створюється Європейський оборонний союз	Аналогічно сценарію “Робимо менше, але більш ефективно”, ЄС виступає з єдиною позицією з усіх питань зовнішньої політики; створюється Європейський оборонний союз
Бюджет ЄС	Частково модернізований з метою відображення порядку денного реформ, узгоджених 27 країнами- членами	Переорієнтація на фінансування життєво важливих функцій, необхідних для підтримання єдиного ринку	Аналогічно сценарію “Живемо як раніше”; додаткові бюджетні асигнування здійснюються окремими країнами-членами для фінансування сфер, де вони докладають більших зусиль	Істотне переформатування з метою забезпечення відповідності новим пріоритетам, узгодженим на рівні ЄС-27	Істотно модернізується та збільшується, підтримується власними ресурсами; для євразонні запроваджується функція фінансової стабілізації
Потенціал реалізації	Реалізація порядку денного принесе конкретні позитивні результати; процес прийняття рішень залишиться ускладненим для розуміння; потенціал реалізації не завжди буде відповідати очікуванням	Процес прийняття рішень, можливо, стане більш простим для розуміння, але потенціал колективних дій при цьому буде обмеженим; питання спільного інтересу країни будуть змушені вирішувати шляхом досягнення переважно двосторонніх домовленостей	Аналогічно сценарію “Живемо як раніше”, реалізація порядку денного принесе позитивні результати; окремі групи країн спільними зусиллями досягнуть більших результатів у деяких сферах; процес прийняття рішень стає більш складним	Викликом є досягнення первинної угоди щодо завдань, які стають пріоритетними; після досягнення такої угоди процес прийняття рішень може стати простішим для розуміння; ЄС діятиме швидше та рішучіше у сферах, де його роль зростає	Процес прийняття рішень стає швидшим, а виконання рішень повсюдно підсилюється; для тих, хто відчуває, що ЄС забрав надто багато повноважень від країн-членів, виникають питання підзвітності

Отже, Римська Декларація містить певний спектр завдань, які визначають внутрішню та зовнішню політику ЄС. Напрями розвитку інтеграційних процесів та їх політичний вимір в межах Римської декларації залежить від ефективної діяльності країн-членів та від ступеня фінансування даних процесів.

3.2. Політичні пріоритети інтеграційних процесів в ЄС

Сучасні інтеграційні процеси в ЄС характеризуються вирішенням низки питань, які стосуються як економічних, так і соціальних питань. Вирішення найбільш конфліктних з них передбачає формування нової політики ЄС, яка передбачає:

1. Підвищення рівня конкурентоспроможності, стимулювання інвестицій з метою створення робочих місць. Підвищення рівня зайнятості серед молоді залишатиметься пріоритетом наступної Багаторічної програми фінансового розвитку ЄС. ЄК запропонувала країнам-членам зі значним числом молоді, які не мають постійного місця роботи та освіти, інвестувати 10% зі свого Європейського соціального фонду (*European Social Fund Plus, ESF* +) на заходи з пошуку роботи для молоді. Пропозиція гарантувати

стабільні та прозорі умови праці для людей з нестандартними формами зайнятості та гарантувати всім без винятку, в т.ч. самозайнятим, доступ до соціального захисту. Акцент на розвиток ліквідних ринків капіталу та підтримання темпів розвитку [25].

2. Єдиний цифровий ринок. Наголошено на необхідності формування надійного Єдиного ринку цифрових технологій, що має полегшити умови життя громадянам, посилити економічний розвиток та сприяти створенню нових робочих місць. Пріоритетом є боротьба з поширенням і впливом онлайн-дезінформації в Європі та забезпечення захисту європейських цінностей та демократії [25].

3. Стійкий Енергетичний союз з орієнтацією на політику протидії зміні клімату. Створення Енергетичного союзу та боротьба зі зміною клімату – ключові елементи модернізації європейської промисловості та економіки. Серед цілей до **2030 р.:**

- скорочення викидів парникових газів мінімум на 40%;
- рівень ВДЕ у споживанні енергії має становити не менше 32%¹³; (3) рівень енергоефективності має досягти 32,5%. Серед інших пріоритетів: припинення енергетичної ізоляції Балтійського регіону; синхронізація електромережі країн-членів – Естонії, Латвії, Литви та Польщі – з континентальною європейською мережею до **2025 р.** [25].

4. Більш інтегрований та справедливий внутрішній ринок з потужним промисловим потенціалом:

- запровадження Єдиного цифрового пункту (*Single Digital Gateway*)¹⁴, що полегшить доступ населення та компаній до інформації та адміністративних процедур, пов'язаних з їх правами на Єдиному ринку;
- розширення доступу до фінансування інноваційним компаніям та малому бізнесу;
- сприяння залученню «зелених» інвестицій та фінансовим інноваційним продуктам;
- подальше запровадження чесних та ефективних податкових правил;

- набуття чинності правилами обов'язкової прозорості, відповідно до яких країни-члени зобов'язуються автоматично обмінюватися податковою інформацією один з одним;

- посилення контролю центральними органами влади та митницею з метою запобігання надходження небезпечних або підробних товарів [25].

5. Більш інтегрований та «рівний» для країн-членів Економічний і валютний союз:

- завершення реформування ЕВС (інституційна складова) з метою збереження стабільності євро та посилення його ролі на глобальних фінансових ринках;

- завершення створення Банківського союзу в частині запровадження Системи гарантування вкладів (*Deposit Guarantee Schemes*), як умови підвищення довіри та стійкості банківської системи ЄС;

- втілення ідеї створення на основі Європейського стабілізаційного механізму (*ESM*) Європейського валютного фонду [25].

6. Відкрита та чесна торгівля, що діє в умовах глобальної правової системи:

- збалансування торгових угод, які сприяють економічному зростанню, а також вироблення засобів захисту торгівлі від можливих зловживань;

- реформування Світової організації торгівлі;

- оновлення багатосторонніх правил з метою більш швидкого реагування на проблеми та їх вирішення з питань крадіжки інтелектуальної власності, примусової передачі технологій, промислових субсидій, економічних викривлень, створених державними підприємствами, а також надлишкових виробничих потужностей [25].

7. Сфера правосуддя та забезпечення основних прав, що базуються на взаємній довірі. Наголошено на важливості верховенства права та незалежності судової системи в частині контролю за належним управлінням бюджету ЄС. Серед пріоритетів:

- дотримання високих стандартів неупередженості та незалежності

національними судами;

- посилення цивільного захисту з тим, щоб ЄС міг швидше та ефективніше надавати допомогу тим, хто зазнав стихійних лих;
- завершення роботи над розробкою механізмів конфіскації та заморожування активів, контролю над великими грошовими потоками та уніфікація кримінальних правопорушень, пов'язаних з відмиванням коштів;
- боротьба з незаконним онлайн-контентом (забезпечення видалення його протягом однієї години) та протидія використанню онлайн-ресурсів у терористичних цілях.

8. Нова міграційна політика. Попри досягнення у сфері міграції та управлінні кордонами, з метою підвищення рівня безпеки та зниження чисельності нелегальних мігрантів, серед пріоритетів залишається:

- збільшення кількості правових шляхів для тих, хто потребує міжнародного захисту, з метою запобігання небезпечним нелегальним подорожам, перешкоджання поширенню злочинних мереж контрабанди;
- подальше зміцнення Європейської прикордонної та берегової охорони з метою кращого захисту зовнішніх кордонів (пропонується найняти 10 тис. європейських прикордонників до 2020р.);
- подальше реформування Європейського агентства з питань надання притулку (*Common European Asylum System, EASO*);
- пом'якшення умов в'їзду та проживання громадян третіх країн з метою підвищення рівня зайнятості у сферах, що потребують висококваліфікованих працівників ("*Blue Card proposal*").

9. Зміцнення ЄС як глобального гравця:

- подальше зміцнення відносин з усіма країнами Східного партнерства;
- подальша активізація співробітництва з країнами африканського континенту з перспективою укладання континентальної угоди про вільну торгівлю;
- розвиток багатосторонніх механізмів міжнародної взаємодії: подальша співпраця з *G7* та *G20*, з міжнародними організаціями, такими як

ООН, Африканський Союз і НАТО, а також встановлення міцних відносин з партнерами в усьому світі не лише на двосторонній, але й на багатосторонній основі;

- посилення роботи над створенням повноцінного Європейського фонду оборони (*European Defence Fund*);
- розширення повноважень прокуратури Європи (*European Public Prosecutors's Office*) у частині боротьби з тероризмом;
- подальше посилення ролі як постачальника послуг з безпеки і оборони та створення Європейського оборонного союзу (*European Defence Union*) [25].

10. Перетворення ЄС на Союз демократичних змін:

- посилення частоти діалогу з громадянами з метою забезпечення демократичної легітимності в ЄС;
- посилення зв'язку з громадянами на майбутніх європейських виборах з метою підвищення ефективності роботи ЄС;
- з метою підвищення рівня прозорості стосовно суб'єктів, що намагаються вплинути на роботу інституцій ЄС, необхідним є продовження переговорів з ЄП та ЄР щодо обов'язковості Спільного реєстру прозорості (*Joint Transparency Register*) [25].

Одним із напрямів реформування інститутів Європейського Союзу є скорочення чисельності працівників ЄК та проведенням виборів у ЄП з 2024 році за транснаціональними списками [25]. Це дозволить забезпечити принципи прозорості та відкритості.

В контексті поліпшення процесів інтеграції зарубіжні фахівці відзначають пропозиції декількох країн (Австрія, Чехія, Естонія, Італія, Латвія, Литва, Мальта, Польща та Словенія), зокрема:

- послідовні переговори: паралельні переговори між різними блоками; верховенство права як перший блок;
- зворотність: можливість поступового виведення фінансової підтримки та участі у ЄС; можливість повторного відкриття закритих блоків або навіть

перезапуск переговорного процесу;

- стимулювання: фінансова підтримка; поступовий доступ до галузей політики та ЄС програми, пов'язані із завершеними блоками; підтримка боротьби з організованою злочинністю та корупцією;

- роль держав-членів: більш суворий бенчмарк, який сприяє оцінюванню прогресу члена союзу; посилена роль Ради щодо приєднання країн-кандидатів до конкретної галузевої політики; краща презентація впровадження законодавства ЄС та оцінка державами-членами; прямий внесок у річні звіти про прогрес у переговорах; надання національних галузевих консультацій експертів з питань політики;

- політичні інститути та процеси: інституціоналізація більш щорічного високого рівня зустрічей між державами - членами ЄС та Країни Західних Балкан; міжурядові конференції; щорічні засідання Європейської Ради з лідерами Західних Балкан; регіональні європейські конференції; інтеграція країн-кандидатів у Єврокомітети та робочі групи; міжурядові конференції; саміти ЄС-Західні Балкани; включення національних державних службовців як спостерігачів на засіданнях, комітетах ЄС; перефокусування підкомітетів SAA; впровадження посиленого циклу політики зосереджена навколо щорічного звіту Комісії пакет розширення інтеграційних процесів [45].

На основі вищевикладеного можна сформулювати висновок, що країнам-членам ЄС слід звернути увагу на формування єдиних поглядів на процеси євроінтеграції та виробити єдине бачення особливостей інтеграційних процесів. Основними пріоритетами у політичному вимірі є завершення формування Економічного і валютного союзу та утворення політичного союзу. Механізмів ЄС характеризуються складністю та суперечливістю, що позначається на ефективності функціонування європейських інститутів.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній (бакалаврській) роботі проаналізовано особливості політичного виміру інтеграційних процесів ЄС та окреслено напрями їх розвитку в умовах сьогодення. Отриманні в процесі дослідження результати та їх узагальнення надають можливість сформулювати відповідні висновки.

1. Визначено теоретичні засади політичного виміру інтеграційних процесів ЄС. Відзначено, що проблеми політичного виміру інтеграційних процесів ЄС, на думку багатьох науковців, ґрунтуються на теоретичних засадах. Виокремлюють теоретичні дослідження, які пов'язують з тлумаченням природи та сутності європейських інтеграційних процесів, їх специфіки. Також розмежовують ці теорії за наступними критеріями: за сферою застосування; політичним аспектом; спрямованістю; історичним розвитком. Встановлено, що першими і найбільш відомими теоретичними напрацюваннями в євроінтеграційному спрямуванні є три наукові теорії, які утворили відповідні школи: федералізм, функціоналізм та неofункціоналізм, транснаціоналізм (плюралістична школа).

2. Проаналізовано особливості політичного союзу як форми інтеграції ЄС. Процеси політичної інтеграції в наукових та аналітичних роботах розглядається здебільшого однаково як в українських джерелах, так і зарубіжних. Визначено, що політична інтеграція розглядається як сукупність політичних процесів, спрямованих на консолідацію, об'єднання суспільства на основі врахування інтересів всіх учасників, політичних структур або етносів, в межах однієї країни або декількох, задля здатності реагувати на зовнішні та внутрішні деструктивні впливи. Виокремлено чотири стадії політичного союзу як форми інтеграції, зокрема: інституційна інтеграція, інтеграція державної політики, інтеграція ставлень, інтеграція безпеки. Основними рисами політичної інтеграції є: взаємодія, незалежність, узгодження, єдність. Відзначено, що всередині ЄС спостерігаються певні кризові процеси, що свідчить про те, що сформовані механізми та форми

взаємодії на основі певних принципів, характеризуються низьким рівнем ефективності, оскільки перестали відповідати реаліям сучасного розвитку.

3. Встановлено основні виміри політики в Європейському парламенті та досліджено політичний вимір союзу різних держав-членів ЄС. Європейський парламент – єдиний орган в ЄС, який обирається громадянами держав, що входять в Європейський союз шляхом прямих загальних виборів при таємному голосуванні строком на п'ять років та має ряд унікальних функцій. У новому складі Європарламенту (2019) представлені політичні сили, орієнтовані на різне бачення стратегії і тактики розвитку процесу європейської інтеграції. Європейський парламент характеризується законодавчими повноваженнями, але не відіграє рівноцінної ролі в інших сферах, зокрема в економічному управлінні.

Досліджено політичний вимір союзу різних держав-членів ЄС, зокрема: Австрії, Великобританії, Греції, Данії, Італії, Нідерландів, Німеччини, Польщі, Угорщини, Фінляндії, Франції, Чехії, Швеції. Існує певна кількість досліджень щодо певних конфліктних процесів в середині ЄС, де домінує декілька напрямків.

4. Розглянуто Східне партнерство як складову політичного виміру інтеграційних процесів ЄС. Встановлено, що однією зі складових політичного виміру інтеграційних процесів в ЄС на сучасному етапі вважається програма Східного партнерства. Особливостями Східного партнерства є запровадження принципів кондиціональності, диференціації та спільної відповідальності на основі спільних договорів співпраці ЄС з кожною країною-учасницею. Східне партнерство має перевагу над Європейською політикою сусідства: угоди про асоціацію; комплексна програма реформування інститутів; Комплексні зони вільної торгівлі; візова лібералізація; додаткова співпраця в ряді галузей. Міжурядовий вимір багатосторонньої співпраці відбувається на чотирьох платформах: демократія, належне врядування та стабільність; економічна інтеграція та зближення з політиками ЄС; Енергетична безпека; міжлюдські контакти.

Відзначено негативний вплив пандемії COVID-19 на перспективи диференціації в рамках багатостороннього формату Східного партнерства.

5. Виокремлено напрями розвитку інтеграційних процесів та їх політичний вимір в межах Римської декларації. Ключовими напрямками подальшого розвитку процесу європейської інтеграції в межах Римської декларації є: безпечна та надійна Європа; процвітаюча і стійка Європа соціальна Європа; сильна Європа на світовій арені. У березні 2017 р. ЄК сформувала шляхи розвитку європейської інтеграції, які виклала в документі «Біла книга про майбутнє Європи: шляхи до єдності ЄС-27» і було виокремлено п'ять сценаріїв можливого розвитку ЄС-27 до 2025 р. Римська Декларація містить певний спектр завдань, які визначають внутрішню та зовнішню політику ЄС. Напрями розвитку інтеграційних процесів та їх політичний вимір в межах Римської декларації залежить від ефективної діяльності країн-членів та від ступеня фінансування даних процесів.

6. Окреслено політичні пріоритети інтеграційних процесів в ЄС. Сучасні інтеграційні процеси в ЄС характеризуються вирішенням низки питань, які стосуються як економічних, так і соціальних питань. Вирішення найбільш конфліктних з них передбачає формування нової політики ЄС, яка передбачає: підвищення рівня конкурентоспроможності, стимулювання інвестицій з метою створення робочих місць; створення єдиного цифрового ринку; стійкий Енергетичний союз з орієнтацією на політику протидії зміні клімату; більш інтегрований та справедливий внутрішній ринок з потужним промисловим потенціалом; більш інтегрований та «рівний» для країн-членів Економічний і валютний союз; відкрита та чесна торгівля, що діє в умовах глобальної правової системи; сфера правосуддя та забезпечення основних прав, що базуються на взаємній довірі; нова міграційна політика; зміцнення ЄС як глобального гравця; перетворення ЄС на Союз демократичних змін.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Анакіна Т. М. Особливості політики Східного партнерства у контексті європейської інтеграції України. Європейський Союз і Україна: особливості взаємовідносин на сучасному етапі. 2012. С. 48-62. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1501/1/Anakina_48_61.pdf (дата звернення: 06.03.2021).
2. Баркалова І.М. Теоретичні моделі розвитку європейської інтеграції у 40-70-х роках ХХ ст. *Наука. Релігія. Суспільство* : Збір. наук. праць Інституту проблем штучного інтелекту МОН України та НАН України. 2013. № 3. С. 9-16.
3. Богачев Р. М. Історичне підґрунтя процесів європейської інтеграції // Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів: матеріали наук.-практ. конф., 15 груд. 2016 р. ; за заг. ред. М. М. Іжі, В. М. Кривцової. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2017. С. 82-85 http://www.oridu.odessa.ua/9/buk/new_05_05_17.pdf (дата звернення: 24.03.2021).
4. Брик М. Політичний союз як форма інтеграції (на прикладі ЄС) : Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/28215/1/008-032-035.pdf> (дата звернення: 18.03.2021).
5. Вархова Г.В. Партиїно-політичне структурування Європейського парламенту: організаційне оформлення та чинники впливу : автореф. дис... канд. політ. наук. Одеса, 2019. 18 с.
6. Гонціяз Я. Державне управління в контексті європейської інтеграції. ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив». К., 2015. 26 с. URL: <https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2016/04/21.pdf> (дата звернення: 17.03.2021).
7. Горюнова Ю. Еволюція Східного партнерства в контексті нових реалій. *Європейські інтеграційні процеси у ХХІ столітті: ключові тенденції*,

основні виклики та нові можливості : збір. матер. Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26-27 березня 2018 р.). Київ: Українська Асоціація Викладачів і Дослідників Європейської Інтеграції. 2018. С. 99-108. URL: <https://aprei.com.ua/wp-content/uploads/2018/04/....> (дата звернення: 18.03.2021).

8. Грубінко А. Шлях до брексіту: суспільно-політичний вимір участі Великобританії у процесах європейської інтеграції. Український історичний журнал : академічний часопис Національної академії наук України, Інституту історії України НАН України, Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України 2019. № 6. С 126-141.

9. Даниленко Л. І., Поліщук І. В. Перспективи та виклики євроінтеграційних процесів для України: навчально-методичні матеріали. К., 2013. 132 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Navch_Posybniky/b9495ad9-9223-471a-8685-46d10342551e.pdf (дата звернення: 04.03.2021).

10. Джураєва О. О. Функція міжнародної інтеграції сучасної держави. LEX PORTUS. 2017. № 2 (4). С. 51-60. URL: https://lexportus.net.ua/vipusk-2-2017/dzhuraieva_o_o_funktsiia_mizhnarodnoi_intehratsii_suchasnoi_derzhavy.pdf (дата звернення: 24.03.2021).

11. Європейський Союз та його роль. Ukrstat.org - публікація документів Державної Служби Статистики України. URL: <https://ukrstat.org/uk/nato/program.htm> (дата звернення: 22.03.2021).

12. Європейські інтеграційні процеси у ХХІ столітті: ключові тенденції, основні виклики та нові можливості: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26-27 березня 2018 р.). Київ: Українська Асоціація Викладачів і Дослідників Європейської Інтеграції. 2018. 652 с.

13. Зубко Д. В. Механізми та важелі впливу ЄС на держави східного партнерства в рамках європейської зовнішньої політики. *Наукові записки*: збір. наук. праць Українська академія друкарства. Т. 108. Серія «Політичні

науки». 2010. С. 62-66. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3768/Zubko_Mekhanizmy.pdf;jsessionid=EA7D1DE779BE2AE97BC929C21B09D459?sequence=1 (дата звернення: 16.03.2021).

14. Кавунник А. Л. Регіональні аспекти міжнародної політики Європейського Союзу в контексті «Східного партнерства». Література та культура Полісся № 99. Серія «Історичні науки» № 13. С. 133-143.

15. Кодіс Є. І. Функціонування міждержавних механізмів співробітництва в європейській політиці сусідства. Наукові перспективи: збір. наук. праць МАУП. 2020. №6 (6). URL : <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/download/83/83> (дата звернення: 06.03.2021).

16. Краснопольська Т.М. Узгодженість та вплив в Європейському Парламенті крізь призму політичних груп. *Актуальні проблеми політики*. Збір. наук. праць Національного університету «Одеська юридична академія». 2018. № 62. С. 103-113.

17. Максак Г. Східне партнерство – перспективи багатостороннього виміру. Українська призма : Рада зовнішньої політики. 2021. URL: <http://prismua.org/eap-multilateral/> (дата звернення: 24.03.2021).

18. Мариніна С.В. Сутність, проблеми та перспективи розвитку форм міжнародної економічної інтеграції. *Міжнародна економіка та менеджмент*. Науковий журнал Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія. Економічні науки. 2014. № 5-6 (76-77). С. 40-47.

19. Мартинов А. Політична система Європейського Союзу після виборів Європейського парламенту 2019 року. Європейські історичні студії. 2019. № 14. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/eis_2019_14_4.pdf (дата звернення 29.03.2021).

20. Міжнародні відносини та зовнішня політика України : підручник /

[Ю. В. Пунда, І. П. Козинець, В. С. Клименко та ін.]. К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. 328 с.

21. Мойсієнко В. Перспективи ефективної реалізації стратегії Європейського Союзу «Східне партнерство». *Європейські інтеграційні процеси у XX столітті: ключові тенденції, основні виклики та нові можливості* : збір. матер. Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26-27 березня 2018 р.). Київ: Українська Асоціація Викладачів і Дослідників Європейської Інтеграції. 2018. С. 369-380.

22. Нові можливості для Східного партнерства: стаття голови МЗС Польщі, 13 травня 2019. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/05/13/7096093/>

23. Особливості інтеграційних процесів в ЄС на сучасному етапі: інституційні зміни в системі забезпечення економічної та політичної стабільності. *Аналітична записка* : Національний інститут стратегічних досліджень. 2011. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/osoblivosti-integraciynikh-procesiv-v-es-na-suchasnomu-etapi> (дата звернення: 24.04.2021).

24. Палагнюк Ю. Процес інтеграції на європейському континенті: теоретичні та історичні аспекти. Демократичне врядування : наук. вісний ЛРІДУ НАДУ при Президентові України. 2013. № 12. URL: http://lvivacademy.com/vidavniststvo_1/visnik12/fail/Palagnjuk.pdf (дата звернення: 18.02.2021).

25. Переформатування європейської інтеграції: можливості і ризики для асоціації Україна-ЄС / В. Сіденко (керівник проекту) та ін. Київ: Заповіт, 2018. 214с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_pereformatuvannia_ievropeiskoi_int_ehratsii.pdf (дата звернення: 24.02.2021).

26. Політичний процес в ЄС: його особливості, характерні риси. URL: <http://studies.in.ua/ru/pravo-es-shpargalki/2199-politichniy-proces-v-yes.html> (дата звернення: 29.03.2021).

27. Політичний процес як технологічна діяльність. URL: <http://studies.in.ua/ru/politicheskiy-menedzhment-shpargalki/2624-politichniy-proces-yak-tehnologchna-dyalnst.html> (дата звернення: 21.03.2021).

28. Поступ України у виконанні двадцяти досягнень Східного партнерства до 2020 року. *Моніторинговий звіт Української національної платформи Форуму громадянського суспільства Східного партнерства* (вересень 2019 – вересень 2020 року). Збірка / За заг. ред. Геннадія Максака ; Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. К. : 2020. 40 с

29. Рябінін Є. Процеси інтеграції у XX столітті: основні концепції їх вивчення. Політичний менеджмент. № 5. 2006. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/38339081.pdf> (дата звернення 23.03.2021).

30. Сіденко В.Р. Кризові процеси у розвитку інтеграції в ЄС: витоки та перспективи. *Економіка і прогнозування*. 2017. № 1. С. 7-34.

31. Сільницька К. В. Реформування інституту державної служби в нових країнах-членах ЄС: досвід для України. *Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів*: матер. наук.-практ. конф., 15 груд. 2016 р. ; за заг. ред. М. М. Іжі, В. М. Кривцової. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2017. С. 292-295. URL: http://www.oridu.odessa.ua/9/buk/new_05_05_17.pdf (дата звернення 30.03.2021).

32. Сокур О. В. Історичні передумови інтеграційних процесів у суспільстві. *Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів*: матер. наук.-практ. конф., 15 груд. 2016 р. ; за заг. ред. М. М. Іжі, В. М. Кривцової. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2017. С. 187-189 http://www.oridu.odessa.ua/9/buk/new_05_05_17.pdf (дата звернення 30.03.2021).

33. Східне партнерство: Урядовий портал : Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL : <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/shidne-partnerstvo> (дата звернення 02.04.2021).

34. Тиркус Ю.С. Внутрішньополітична консолідація як умова інтеграції

України до ЄС. *Політологія*. 2014. № 8 (121). С. 133-118.

35. Трегуб О.І. Теоретичні засади європейської інтеграції. *Політологія*. 2013. № 9 (101). С. 148-153.

36. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : ратифікована 106.09.2014 № 1678-VII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення 30.03.2021).

37. Філософія інтеграції: монографія / За заг. ред. В.Д.Бондаренка, Ф.Г.Ващука. Ужгород: ЗакДУ, 2011. 544 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/3719> (дата звернення 31.03.2021).

38. Хомутенко Л. І., Хомутенко А. В. Теоретичне підґрунтя формування об'єднаної Європи. *Міжнародні економічні відносини*. 2019. № 4 (90). С. 126-132. URL: <http://ema.ztu.edu.ua/article/view/192698/193160> (дата звернення: 05.04.2021).

39. Шаповалова О. І. Французький підхід до політичної інтеграції в Європейському Союзі. 2009. URL: <http://www.socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2009/4/7.pdf> (дата звернення: 05.04.2021).

40. Шпакович О. Особливості процесів європейської інтеграції. *Міжнародні відносини*. Вісн. Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2011. № 38-39. С. 105-108.

41. Як і чому відбувається процес європейської інтеграції. С. 35-39. URL: https://citizen.in.ua/photos/topic/f/20190218_103637_7.6.pdf (дата звернення: 07.04.2021).

42. Best E., N. Vissers. The Parliamentary Dimension in EU Governance. EIPA Briefing 2020/7. 2020. URL : <https://www.eipa.eu/wp-content/uploads/2020/11/EIPA-Briefing-EIPA-Briefing-2020-7docx.pdf> (Last accessed: 02.03.2021).

43. Joint Staff Working Document. Eastern Partnership - 20 Deliverables for 2020 Focusing on key priorities and tangible results. European Commission.

Brussels, 9.6.2017 SWD(2017) 300 final. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/near/files/eap_20_deliverables_for_2020.pdf (Last accessed: 01.03.2021).

44. Hix S., Noury Ab., Roland G. Dimensions of Politics in the European Parliament. URL: <https://eml.berkeley.edu/~groland/pubs/HNRajps.pdf> (Last accessed: 08.03.2021).

45. HOW WOULD THE EU ACCESSION PROCEDURE REALLY IMPROVE? COMPARING THE PROPOSALS ON THE TABLE. URL: <https://institutdelors.eu/wp-content/uploads/2020/03/PB-AE-accession.pdf> (Last accessed: 10.03.2021).

46. Kuhn Th. Grand theories of European integration revisited: does identity politics shape the course of European integration? Published online: 28 May 2019 URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13501763.2019.1622588> (Last accessed: 07.04.2021).

47. LÖBERBAUER H. The Political Process in the European Union: Decision Making Procedures and Implementation of Policy. URL: <https://www.grin.com/document/58633> (Last accessed: 22.03.2021).

48. Marks G. European integration and political conflict. URL: <https://garymarks.web.unc.edu/wp-content/uploads/sites/13018/2016/09/ch-11-Marks-Conclusion.pdf> (Last accessed: 01.04.2021).

49. McElroy G., Benoit K. Policy Positioning in the European Parliament. 2012. URL: https://www.researchgate.net/publication/227574044_Policy_Positioning_in_the_European_Parliament (Last accessed: 25.03.2021).

50. Resolution by the Euronest Parliamentary Assembly on the future of the Trio Plus Strategy 2030: building a future of Eastern Partnership, (2020/C 134/05). URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:22020P0424\(05\)&rid=4](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:22020P0424(05)&rid=4) (Last accessed: 26.03.2021).